

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Esiselvitys pelastustoimintaan liittyvän ensi- huollon käynnistämisestä

Manninen, Piia

2011 Leppävaara

Laurea-ammattikorkeakoulu
Leppävaara

Esiselvitys pelastustoimintaan liittyvän ensihuollon käynnistämisestä

Piia Manninen
Turvallisuusalan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2011

Sisällys

1	Johdanto	6
1.1	Tavoitteiden ja tutkimustehtävän esittelemine	6
1.2	Tutkimusprosessi	7
1.3	Aiheen rajaus	8
1.4	Hypoteesi haastattelujen tuloksista	9
2	Säädösperusta sosiaalitoimen ja pelastustoimen yhteistyölle evakointitilanteessa ..	9
2.1	Varautuinen suuronnettomuuksiin ja poikkeusoloihin	10
2.2	Sosiaalitoimen valmiussuunnittelu	11
2.3	Sosiaalipäivystyksen järjestäminen kunnassa	12
2.4	Yhteydenotto sosiaalipäivystykseen	13
2.4.1	Sosiaalitehtävien hälytysohje hätäkeskuksille	15
2.5	Palvelujen järjestämisen keskeiset toimijat	16
3	Moniviranomaistehtävä ja ensihuolto	17
3.1	Toimintaympäristön kuvaus	19
3.2	Ensihuolto pelastustoiminnan näkökulmasta	20
3.3	Pelastustoimi ensihuoltoa vaativissa tilanteissa	22
3.4	Ensihuolto ensihoidon ja poliisin näkökulmasta pelastustehtävällä	24
4	Kyselytutkimus	25
4.1	Aineiston sisällönanalyysi: laadullinen analysointi	27
4.2	Yhteistyötoimijoiden tunnistaminen	28
4.3	Saatu ja hankittu koulutus yhteistyöhön sosiaalitoimen kanssa	30
4.4	Sosiaalisen verkoston osuus kriisiavussa	31
4.5	Ensihuoltotilanteen tunnistaminen	31
5	Johtopäätökset	33
5.1	Luotettavuus	35
6	Yhteenveto	35
7	Kehittämissuhteita	37
7.1	Toimintaohje	37
7.2	Ammattitutkintojen opetussisältö	38
7.3	Yhteistoimintaharjoitukset	39
7.4	Ensihuoltotarpeen tunnistaminen	40
	Lähteet	41
	Kuvat	45
	Taulukot	46
	Liitteet	47

Piia Manninen

Esiselvitys pelastustoimintaan liittyvän ensihuollon käynnistämisestä

Vuosi 2011 Sivumäärä 57

Esiselvityksessä on tutkittu sosiaalitoimen ja pelastustoimen yhteistyötä pelastustoimen tehtävissä. Näkökulma yhteistyön tutkimiseen on omaisuusvahinkoja aiheuttaneissa pelastustoimen tehtävissä, joissa tarvitaan ensihuoltoa. Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut tavoitteen, että Suomessa tulee kaikissa kunnissa olla vuoteen 2007 mennessä toimiva sosiaalipäivystysjärjestelmä. Säädösten lisäksi sosiaalitoimen antaman avun toteuttaminen vaihtelee laajasti sekä pelastustoimen että sosiaalitoimen ollessa kunnallisessa ohjauksessa. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää asiakkaalle annettavan ensihuollon tämän hetkinen tila pelastustoimen näkökulmasta. Selvitettiin, kuinka hyvin pelastustoiminnan johtajat tuntevat alueensa yhteistyötoimijat ja ohjeistus sekä miten he kokevat yhteistyön toimivan hälytystehtävillä sosiaalitoimen kanssa.

Selvitystyö koostuu kahdesta osasta. Ensimmäisessä osassa paneudutaan perusteisiin, joiden perusteella sosiaalipäivystys liittyy pelastustoimintaan. Tämän lisäksi on selvitetty yhteistoiminnan rajapintoja. Toisessa osassa esitetään haastattelututkimuksen tulokset. Haastattelututkimus tehtiin kaikkiin 22 Suomen aluepelastuslaitokseen siten, että kustakin aluepelastuslaitoksesta vastaajiksi valittiin kaksi henkilöä: yksi paloiesimies ja yksi palomestarin tehtäviä hoitava henkilö. Haastattelu toteutettiin puolideduktiivisella internethaastattelu-lomakkeella kevään 2011 aikana. Haastattelututkimuksen perusteella selvisi, että vapaaehtoistoimijoiden rooli ensihuollossa on merkittävän suuri. Jatkuvaa sosiaalitoimen ja pelastustoimen yhteistyötä tunnisti 12% vastaajista. Saatuun ammatilliseen koulutukseen sosiaalitoimen tehtävien osalta oltiin tyytymättömiä. 80% ilmoitti kaipaavansa itselleen lisää koulutusta, 88% omalle aluepelastuslaitokselleen ja 84% koko pelastustoimelle lisäkoulutusta.

Selvitystyö on perusta jatkotutkimukselle pelastustoimen antamasta palvelusta. Vastaajien mukaan ensihuollon piiriin kuuluvista asiakkaista noin 76% selviää ilman viranomaisten antamaa apua sosiaalisen verkostonsa avulla. Heille annettava apu vaihtelee suullisista neuvoista sosiaalipäivystyksen puhelinumeroon antamiseen. Henkisen selviämisen näkökulmasta kokonaisvaltaisemmassa auttamisessa on kehittämistarvetta.

Piia Manninen

Pre-study of initiating crisis service in rescue tasks

Year	2011	Pages	57
------	------	-------	----

The subject of this thesis is cooperation between social workers and rescue operators. The research focuses on rescue operations which have caused material damages, when primary service is needed. The Ministry of Social Affairs and Health had set a goal in the year 2007 to have an active social emergency duty in every commune in Finland. The social aid given varies between communes because the guidance of both social and rescue operators is communal. The purpose of this report is to investigate from rescue workers' perspective of social workers' and rescue operators' cooperation in tasks when primary service is needed.

The report consists of two sections. The first section investigates theoretically social work, cooperation with authorities, legislation and instructions for primary service cases. The second section presents the results of the interviews. The interviews were conducted in every regional rescue department with two persons in each case, a fire sergeant and a fire officer. The interview was a half-structured questionnaire form via internet during spring 2011. The major result is that the role of volunteers in primary service cases is notable. Continuous cooperation between social and rescue workers is not well-known, only 12% thought that cooperation is active. Respondents were not contented with the professional training related to social work. 80% wanted more training for themselves, 88% wanted training for their regional rescue department and 84% more training for the whole rescue operations.

This report is a base for further research on service given by rescue workers. Out of the respondents about 76% of persons manage without any help from authorities in case of primary service is needed. The aid given by the rescue operators to the client consists of instructions or phone numbers for social emergency duty. From the perspective of better mental health, a more holistic approach to rescue operations may be needed.

Keywords: social emergency duty, rescue operations, evacuation, primary care, cooperation between authorities, crisis

1 Johdanto

Työskennellessäni pelastustoiminnan johtajana havaitsin selkeän puutteen saamassani koulutuksessa ja perehdytyksessä työtehtävään. Ensihuollon käynnistäminen ja sen käytännöt olivat minulle epäselviä. Tutustuin aiheeseen ja saatavilla olevaan ohjeistukseen todetakseni, että jos aktiivinen paneutumiseni aiheeseen herätti vain lisäkysymyksiä epäselvistä seikoista, miten lie pelastusalalla aiheen tuntemus yleisesti. Kyselin aiheeseen liittyen toimintamalleja myös poliisin toimijoilta ja sain samankaltaisia vastauksia, että osaaminen painottuu kentällä työskentelevien omaan aktiivisuuteen ja itse hankittuun tietoon.

Esiselvitystä varten teetetyt pelastustoiminnan johtajien haastattelututkimuksen perusteella havaittiin koulutus- ja yhteistyön tiivistämisen tarve. Koulutusta kaivataan itselle, omalle työyhteisölle että valtakunnallisesti. Pelastusopistolla annettavan ammatillisen koulutuksen sisältöön kuuluu vain miehistötutkinnoissa perusteellista opetusta sosiaalitoimen kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Uudistuneiden koulutusmuotojen myötä alipäälystö- ja päälystökursseilta valmistuu henkilöillä, jotka eivät ole suorittaneet miehistötutkintoja. Heidän tietoisuutensa sosiaalitoimen yhteistyöstä jää työelämässä saatavan perehdytyksen ja koulutuksen vuoksi.

Paneutuessani kevään 2011 aikana aiheeseen tuli ajankohtaiseksi pelastuslain uudistuminen. Uudistuva laki ei tuo ensihuoltoon liittyen uusia velvoitteita, mutta hallituksen esityksen perusteluosassa sosiaalitoimen ja pelastustoimen yhteistyötä ensihuollon näkökulmasta käsitellään ja perustellaan palvelun laadun ja tarkoituksenmukaisuuden puolesta. Ohjeistus Sosiaali- ja terveystoimen sekä pelastustoimen osalta ensihuoltoon on jo vuosia, pian vuosikymmenen vanhaa, joten uudistuvan pelastuslain myötä voisi olla pelastustoimella tilaisuus ryhtiliikkeen yhteistyön parantamiseksi. Tähän asti yhteistyön veturina on toiminut hyvin pitkälti Häätäkeskuslaitos.

1.1 Tavoitteiden ja tutkimustehtävän esitleminen

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää tämänhetkinen tilanne sosiaalitoimen kiireellisesti antamasta ensihuollosta pelastustoimen operatiivisen toiminnan yhteydessä. Tarkasteltavana on yhteistyön sujuvuuteen vaikuttavia seikkoja, ohjeistuksen jalkautuminen, saatu ja hankittu koulutus ja perehdytys, asenteet yhteistyötä kohtaan sekä selvittää kuinka selkeä rajanveto on moniviranomaistehtävällä toimintamallin jaottelun ja tehtävävastuiden jakautumisen osalta.

Opinnäytetyön tarkoitus on herättää tutkitun aiheen tiimoilta mielenkiintoa ja keskustelua. Opinnäytetyö käsittelee sosiaalitoimen ja pelastustoimen tehtävien yhtä yhteistä osa-aluetta,

ensihuoltoa, johon käytettäneen tällä hetkellä ja yleisesti käytetyissä menettelymalleissa, vain vähän aikaa ja ajatusta. Nämä voivat kuitenkin olla asiakkaan toipumisen ja arjen jatkumisen kannalta merkityksellisiä toimenpiteitä. Yhteistyön sujuminen on suoraa hyötyä onnettomuuden kohdanneelle ihmiselle. Asiakkaan hyötyminen hänelle kuuluvista peruspalveluista on ainutkertainen tapa olla osana yhteiskunnan tukiverkkoa ja auttamisjärjestelmää. Hammarlundin (2004, 78) mukaan ihmisestä, joka joutuu pahaan onnettomuuteen ja sen vuoksi psyykkiseen kriisiin, tulee helposti hoidon ja hoivan uhri ja kohde. Kun tapahtuu vaikeita ja vieraita asioita äkillisesti, moni odottaa yhteiskunnan vastaavan kaikesta (Hammarlund 2004, 78).

Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut tavoitteen, että vuonna 2007 kiireelliset sosiaalipalvelut tuotetaan kattavasti koko maahan (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005). Tutkimusongelma tai täsmällisemmin tutkimustehtävä (Hirsjärvi, Tuomi & Sarajärvi 2008, 121) on: miten sosiaali- ja terveysministeriön luoma sosiaalipalvelujärjestelmä toimii tällä hetkellä pelastustoimen tehtävissä? Alakysymyksiä ovat: miten viranomaisyhteistyö sosiaalitoimen ja pelastustoimen välillä koetaan toimivan? Onko yhteistyö saumatonta kiireellisissä tilanteissa? Onko toiminnasta havaittavissa kriittisiä kehityskohtia? Onko moniviranomaistehtävällä tehtävänjako selkeä?

Pelastustoimen ammattietiikan mukaisesti tutkimuksessa pyritään löytämään keinoja asiakkaalle tarjottavan palvelun parantamiseksi, avun käynnistämisen nopeuttamiseksi, koulutustarpeen selvittämiseksi ja täten osaltaan tiivistämään pelastustoimen sekä sosiaalitoimen yhteistyötä. Pelastusalan eettisiin arvoihin peilaten tutkimus on tehty ammatillisesti, inhimillisesti sekä luotettavasti (Keijonen 2007).

1.2 Tutkimusprosessi

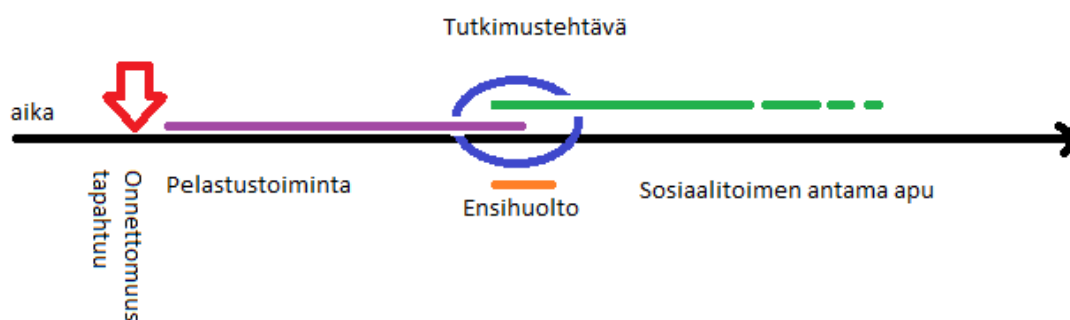
Tutkimusstrategisesti selvitystyö perustuu laadulliseen eli pääosiltaan kvalitatiiviseen tutkimukseen. Aineistonhankintamenetelmänä tehtiin haastattelututkimus kaikille aluepelastuslaitoksille sekä tulosten selittämiseksi haastateltiin asiantuntijoita. Aineistoa analysoitiin laadullisesti ja määrällisesti pääpainon ollessa laadullisessa tulkinnassa.

Kuva 1 Selvitystyössä on käytetty menetelmäpolkua Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan menetelmäpolun mukaan.

1.3 Aiheen rajaus

Tässä tutkimuksessa käsitellään tilanteita, joissa pelastustoimi työskentelee hälytysluonteisessa tehtävässä ja jossa ihmisiä on jouduttu evakuoimaan kodistaan ja tarvitaan ensihuoltoa. Käsittelyn ulkopuolelle on rajattu henkilövahinkoja aiheuttaneet onnettomuudet, sillä niissä annettava apu sisältää ensihuollon lisäksi ensihoitoa ja psykososiaalista apua. Ensihuollolla tarkoitetaan hätämajoitusta, muonitusta, kuljetusta, henkistä ensiapua, vaatettamista ja erilaista talkooapua. (Suomen punainen risti 2011 ; Castrén 2006, 191-192). Ensihuolto ei poisulje psykososiaalista apua vaan usein ne toimivat toinen toistensa tukena. Pelkät ensihuoltoa vaativat pelastustoimen tilanteet ovat harvoin käsitelty ja havaintojeni mukaan aiemmin tutkimaton aihealue.

Kuva 2 Pelastustoiminnan ja sosiaalisen avun rajapinta pelastustehtävällä.

1.4 Hypoteesi haastattelujen tuloksista

Olen havainnut kehitystarvetta sosiaalitoimen kanssa tapahtuvassa yhteistyössä. Olen havainnut tämän omassa ammatillisessa osaamisessa ja keskusteluissa pelastustoimen operatiivisen toiminnan johtajien sekä asiantuntijoiden kanssa. Työtehtävällä toimijat ovat usein tietämättömiä yhteistyötä ohjaavista reunaehdoista sekä menettelytavoista. Hypoteesini on, että ohjeistus aiheen tiimoilta on joko vähäistä, jalkautumatonta tai sitä ei ole lainkaan. Oletan myös, että yhteistyö kuvataan vieraana ja hankalana kun toimintatapoja ei tunneta.

2 Säädosperusta sosiaalitoimen ja pelastustoimen yhteistyölle evakuoitilanteessa

Kunnan eri virastot ja laitokset kuuluvat pelastuslain (468/2003) 6§ nimeämiin viranomaisiin, jotka ovat velvollisia osallistumaan pelastustoimintaan. Valtioneuvoston asetus pelastustoiminnasta 6§ mukaan ”kunnan ja kuntayhtymien eri toimialoista vastaavat virastot ja laitokset:

- osallistuvat evakuoitisuunnitteluun pelastusviranomaisten johdolla
- vastaavat onnettomuuksien uhrien ja evakuoituneen väestön majoituksesta, muonituksesta, vaatetuksesta ja muusta perushuollosta, väestönsuojelussa tarvittavasta raivaus- ja puhdistustoiminnasta sekä ensiavusta ja näihin tehtäviin tarvittavan väestönsuojeluorganisaation valmisteluista
- huolehtivat yhteistoiminnassa muiden asiantuntijoiden kanssa psykososiaalisen tuen ja palvelujen järjestämisestä niille, jotka uhreina, uhrien omaisina tai pelastajina ovat joutuneet osallisiksi onnettomuuteen
- avustavat tarvittaessa pelastusviranomaisia pelastustoiminnassa ja väestönsuojelussa antamalla pelastusviranomaisille toimialaansa soveltuvaa asiantuntija-, kalusto- ja materiaaliapua sekä apua pelastushenkilöstön huoltamiseksi” (Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 787/2003.)

Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta (787/2003) määrittelee yhteistyön 5§ mukaan: ”Alueen pelastustoimi laatii yhteistyössä alueen kuntien ja muiden osapuolten kanssa väestön

suojaamista koskevat suunnitelmat sekä suunnitelmat väestön tai sen osan siirtämiseksi pois vaaran uhkaamalta alueelta ja sijoittamiseksi turvalliselle alueelle” (Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 787/2003). Varsinais-Suomessa pelastuslaitoksen mukaan kunnat ovat laatineet suunnitelmat siitä, mihin normaalioloissa evakuoitavat ihmiset sijoitetaan ja majoitetaan, kun kyseessä ovat yksittäiset ihmiset, perheet tai esimerkiksi hoitolaitosten asukkaat ja potilaat (Varsinais-Suomen pelastuslaitos 2011, 5).

Pelastustoiminnan johtajan toimivaltuuksiin pelastuslain (486/2003) 45§ mukaisesti kuuluu *”Palon sammuttamiseksi ja sen leviämisen estämiseksi sekä muun onnettomuuden torjumiseksi ja vahinkojen rajoittamiseksi - on oikeus, jos tilanteen hallitseminen ei muutoin ole mahdollista määrätä ihmisiä suojautumaan sekä evakuoida ihmisiä ja omaisuutta”* (Pelastuslaki 486/2003). Evakuoitavan kohteen tai alueen laajuuden sekä evakuoitavan väestömäärän päättää pelastustoiminnan johtaja (Varsinais-Suomen pelastuslaitos 2011, 4.)

Uudistuvassa pelastuslaissa (379/2011) viranomaisten yhteistyötä pyritään entisestään tiivistämään. Pykälien sisältö ei sinänsä merkittävästi muutu, mutta siinä korostetaan tarvetta varautua tehtävien hoitamiseen pelastustoiminnan yhteydessä. Pelastustoimintaan liittyvät eri viranomaisten kiireelliset toimenpiteet tulisi voida suorittaa tarvittaessa myös päivystysluotoisesti. Säännöksen perusteella esimerkiksi sosiaalitoimen viranomaisilla olisi velvollisuus suunnitella ja toteuttaa yhteistyössä pelastustoimen kanssa tulipaloissa asuntonsa menettäneiden majoittaminen siten, että pelastustoiminta tulee suoritetuksi erityisesti tulipalon uhrin näkökulmasta tarkastellen kokonaisuutena tehokkaasti (Hallituksen esitys pelastuslaiksi 257/2010, 46§ ; Pelastuslaki 379/2011 46§.)

2.1 Varautuminen suuronnettomuuksiin ja poikkeusoloihin

Varautumisella tarkoitetaan kaikkea siitä toimintaa, jolla varmistetaan tehtävien mahdollisimman häiriötön hoitaminen kaikissa turvallisuustilanteissa. Varautumisen keinoja ovat valmiussuunnittelu, etukäteisvalmistelut ja valmiusharjoitukset (Hätäkeskuslaitos 2009, 59.)

Perusta pelastustoiminnalle poikkeusoloissa rakennetaan normaaliolojen järjestelyillä ja valmiudella. Poikkeusoloissa pelastustoiminta laajenee ja pelastustoiminta on keskeinen osa poikkeusolojen väestönsuojelua. Vastuu pelastustoiminnan ja osaltaan väestönsuojelun järjestämisestä sekä järjestelyjen yhteensovittamisesta on alueen pelastustoimella. Pelastuslain mukaan muun muassa kunnan eri toimialoista vastaavat virastot ja laitokset useiden valtion viranomaisten ja laitosten ohella ovat velvollisia osallistumaan pelastus-toimintaan ja väestönsuojeluun siten, kuin niiden tehtävistä kunkin toimialan säädöksissä tai muussa lainsäädännössä säädetään (Kaukonen 2005, 73-74.)

Varsinais-Suomen pelastuslaitoksen evakuoitiohje kuvaa kattavasti normaaliolojen toimintamallin siirtämisen normaaliolojen erityistilanteisiin ja poikkeusoloihin. Väestöä varaudutaan evakuoimaan onnettomuuksissa, suuronnettomuuksissa ja erityistilanteissa. Toimintamallia laajennetaan normaaliolojen mallista tilanteen niin vaatiessa. Kaikkien pelastuslaitoksen kuntien kanssa pidettyjen neuvottelujen pohjalta on laadittu kuntakohtainen evakuoitisuunnitelmalomake (Liite 1) (Varsinais-Suomen pelastuslaitos 2011, 9-10.)

2.2 Sosiaalitoimen valmiussuunnittelu

Sosiaalitoimen, kuten muidenkin virastojen ja laitosten, tulee varautua suoriutumaan sille kuuluvista tehtävistä kaikissa erilaisissa tilanteissa. Näitä tilanteita luokitellaan sen mukaan, miten suuren tai vakavan uhan arvioidaan kulloinkin olevan kyseessä. Tällöin puhutaan turvallisuustilanteista. Turvallisuustilanteet jaetaan tyypillisesti kolmeen luokkaan: normaaliolot, häiriötilanne ja poikkeusolot (Hätäkeskuslaitos 2009, 59 ; Puolustusministeriö 2006, 10.) Kunnan virastojen ja laitosten rooli varautumisessa on keskeinen, sillä peruspalvelujen ja muiden yhteiskunnalle tärkeiden toimintojen ylläpitäminen on kuntien vastuulla (Hätäkeskuslaitos 2009, 60). Laadukkaana kriisipalvelun perusedellytys on, että psykososiaalinen tuki ja palvelut suunnitellaan osaksi peruspalveluja ja osana valmiussuunnittelua on yhteistyö ja verkostoituminen eri tahojen kanssa (Hamunen 2008, 6).

Valmiussuunnittelu kattaa suunnitelmat ja järjestelyt tehtävien hoitamiseksi erityistilanteissa ja poikkeusoloissa. Suunnittelutyön tuotos on valmiussuunnitelma. Suunnitteluvastuu psykososiaalisen tuen ja palvelujen toteuttamiseksi on kunnissa sosiaali- ja/tai terveystoimella. Valmiussuunnitelmat sisältävät periaatteet valmiuden nostamisesta sekä lisäresurssien ja tilannejohtamisjärjestelmien käyttöönottamisesta normaaliolojen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Palvelut tulee olla järjestetty siten, että on olemassa ympärivuorokautinen valmius huolehtia erilaisten tilanteiden ensihuollosta ja jälkihoidosta.

Suunnitelmat tulee tehdä:

- toimintojen jatkuvuuden turvaamisesta
- laajenevan huoltotoiminnan erityistehtävien järjestelyistä
- psykososiaalisesta tuesta ja palveluista
- hälytysjärjestelmistä
- sosiaalihuollon johtamisesta
- evakuoituneen väestön hoivasta ja huollosta.

Yhteiskunnan toiminnan kannalta on tärkeää huolehtia esim. perheiden, lasten, vanhusten ja maahanmuuttajien turvasta ja toimintakyvystä normaaliolojen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 26.)

Vapaaehtoisjärjestöjen resurssit ja osaaminen viranomaisten toiminnan tukena erityistilanteissa ja poikkeusoloissa on usein tärkeää. Tästä syystä sosiaali- ja terveydenhuollon tulee valmiussuunnittelussaan ottaa huomioon yhteistyö vapaaehtoisjärjestöjen kanssa ja yhteensovittaa suunnitelmat (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 11.)

Kuva 3 Psykososiaalista työtä tekevät yhteistyössä kunta, seurakunta ja kolmas sektori. Toimivaltainen viranomaisen yhteistyössä on kunnan sosiaali- ja terveystoimi (Tikka ym. 2010, 57-58).

2.3 Sosiaalipäivystyksen järjestäminen kunnassa

Psykososiaalisen kriisityön tavoitteena on äkillisten traumaattisten tapahtumien yksilölle ja yhteiskunnalle aiheuttamien terveyshaittojen ehkäisy ja vähentäminen, työ- ja toimintakyvyn palauttaminen, pitkittyneiden psyykkis-fyysisten jälkioireiden ehkäiseminen ja tuen organisointi (Hamunen 2008, 2.) Kiireellisesti tarvittavat lakisääteiset sosiaalipalvelut on järjestettävä ympärivuorokautisesti. Kiireellisten sosiaalipalvelujen saatavuuden turvaamiseksi on ollut tavoite luoda kattavat sosiaalipäivystysjärjestelmät koko maahan vuoteen 2007 mennessä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005).

”Edelleen on järjestelyjä, joissa sosiaalipäivystys ei toimi ympärivuorokautisesti. Tällaisissa tilanteissa hätäkeskukselle on toimitettava tieto, miten toimitaan kiireellisissä asioissa aukiolon ulkopuolella ilmenevissä asiakastilanteissa. Hätäkeskus tarvitsee tiedot kuntien toimivaltaisen viran-

omaisen yhteystiedoista sekä eri väestöryhmien sijoituspaikkojen kiireellisiä tilanteita varten” (Hätäkeskuslaitos 2009, 38.)

Hätäkeskuslaitoksen julkaisussa todetaan, että kiireellisten sosiaalipalvelujen suunnittelemisen ja toteuttaminen ja alueellisesti on tarkoituksenmukaista järjestää riittävälle väestöpohjalle usean kunnan tai kuntayhtymien yhteistyönä (Hätäkeskuslaitos 2009, 38).

”Suunnittelutyön kulmakiviä ovat esimerkiksi päivystyspalvelujen ajallinen kattavuus, sosiaalihuollon toimivaltaisuus, muiden viranomaisten ohjaus ja neuvonta, kiinteä yhteys virka-aikaiseen sosiaalipalveluun ja muihin yhteistyötahoihin (Hätäkeskuslaitos 2009, 34).

”Sosiaalipäivystys vastaa juuri tämän hetken hätään. Se ei pysty ratkomaan pitkäaikaisia ongelmia. Tavoitteena on, että ihmiset selviäisivät seuraavaan päivään tai juhlapyhien yli ja saisivat sitten pysyvämpää apua ongelmiinsa” (Tesso 2006, 36).

”Varman puhelinyhteyden saaminen päivystävään työntekijään eri vuorokauden aikoina on välttämätöntä. Avun tarpeessa olevan on saatava sellaista apua, jota hän tilanteen johdosta kiireellisesti tarvitsee” (Kiireellinen sosiaaliapu 2005, 13).

2.4 Yhteydenotto sosiaalipäivystykseen

Stakesin mukaan ilmoitus sosiaalihuollolle on yksilön tai yhteisön ongelmasta tai tarpeesta tehty palvelupyynnö. Ilmoituksen voi tehdä joko asiakas itse, asiakkaan omainen tai lähiyhteisö tai esimerkiksi viranomainen. Ilmoitus voidaan tehdä suullisesti tai kirjallisesti ja ilmoituksen vastaanottajan on kirjattava suullisesti annettu ilmoitus (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2002a, 24.) Ihmisen oma arvio kiireellisen avun tarpeestaan tai toisen viranomaisen välittämä avun tarve vaatii aina avun tarpeen selvittämisen ja tarpeen mukaiset toimenpiteet (Kiireellinen sosiaaliapu 2005, 13 ; Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2002a, 24).

Asiakkaat voivat ottaa puhelimitse suoraan yhteyttä päivystykseen tai asiakkaiden yhteydenotot voidaan ohjata hätäkeskuksen kautta. Hätäkeskuspäivystäjä arvioi sosiaalihuollon toimenpiteiden tarpeen ja tekee hälytyksen (Castrén, Ekman, Martikainen, Sahi ja Söder 2006, 185). Castren ym. teoksessaan täydentää, että hätäkeskuksen on oltava tietoinen kriisiryhmien yhteystiedoista ja hälytysohjeista. Castren myös muistuttaa, että jälkihoitoa tarjotaan ja järjestetään loukkaantuneille, loukkaantuneiden ja vainajien omaisille, pelastus- ja hoitoteh-

tävään osallistuneille sekä alueen väestölle yhteistyössä muiden kriisiapua tarjoavien tahojen kanssa (Castrén ym. 2006, 105).

Poliisi, ensihoito tai pelastusviranomainen tunnistaessaan sosiaalisen hätätilanteen, ja joka edellyttää sosiaalipäivystyksen tilannearviota, ohjetta tai muuta apua, tulee ottaa suoraan yhteys sosiaalipäivystykseen ilman asian tai tehtävän välittämistä hätäkeskuksen kautta (Hätäkeskuslaitos 2009, 45). Meneillään olevissa tehtävissä, joissa havaitaan sosiaalista avun tarve, voi toiminnasta vastaava viranomainen pyytää hätäkeskusta välittämään ko. tilanteen edellyttämät tiedot tai ilmoituksen sosiaalipäivystykseen. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi meneillään oleva huoneistopalo, jossa on välitön tarve evakuoitujen majoitukseen (Hätäkeskuslaitos 2009, 44.) Sosiaali- ja terveysministeriö painottaa, että yhteistoiminnalla ja koulutuksella on varmistettava, että poliisi- ja pelastusviranomaiset osaavat arvioida, milloin välitön yhteydenotto sosiaaliviranomaisiin on tarpeen.

Sosiaalipäivystykseen voi myös olla yhteydessä ja pyytää konsultaatiota ja toimintaohjeita. Näin vastuu avun tarpeen arvioinnista on siirtynyt sosiaaliviranomaiselle, vaikka yhdessä neuvotellen päädyttäisiin johtopäätökseen, ettei asiakas tarvitse kiireellisiä palveluja (Hätäkeskuslaitos 2009, 41). Sosiaalipäivystyksestä voidaan tarvittaessa ottaa yhteyttä apua tarvitseviin tai lähteä tilannepaikalle (Hätäkeskuslaitos 2009, 38). On varmistettava, että avun tarpeen välittyminen yhteistyöviranomaisten kautta sosiaaliviranomaisten vastuulle kuuluvissa asioissa on onnistunut (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005, 13). Sosiaalihuollon asiakastiedot ovat arkaluonteisia, terveystoimen potilastietoihin verrattavia tietoja, ja tietojen käsittelystä määrätään sosiaalihuoltolaissa ja asiakaslaissa (Ailio, Kilpikivi & Kilpivuori 2009, 11.)

Laki hätäkeskustoiminnasta (692/2010) 4 ja 12§ mukaan hätäkeskuksen tehtävänä on ottaa vastaan pelastustoimen, poliisitoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen ilmoituksiin (hätäilmoituksiin) tai tehtävän välittämiseen liittyvät välittömät toimenpiteet. Päivystystehtävää suorittavan henkilön tehtävänä on ottaa vastaan hätäilmoituksia ja arvioida tehtävän kiireellisyys, arvioida tilanteen edellyttämät, käytettävissä olevat voimavarat, välittää ilmoitus tai tehtävä viranomaisten antamien ohjeiden mukaisesti asianomaiselle viranomaiselle tai viranomaisen tehtäviä sopimuksen perusteella hoitavalle, tehdä ratkaisu ilmoituksen tai tehtävän välittäjä jättämisestä ja ohjata ja neuvoa hätätilanteisiin liittyvissä yhteydenotoissa.

Lähtökohtaisesti sosiaalipäivystyksen yhteystiedot ovat vain viranomaiskäyttöä varten. Hätäkeskuslaitos esittää, että sosiaalipäivystyksen yhteydenotto-ohjeissa tulee esittää ne tiedot viestiyhteyksistä, mitä kulloinkin tulee käyttää. Viestiyhteyksiä ovat puhelin-, GSM-numerot ja faksi sekä Virve-tiedot. Ohjeessa tulee olla tiedot siitä, mihin ja miten tiedot tulee sosiaalipäivystykselle lähettää (Hätäkeskuslaitos 2009, 41). Hätäkeskuslaitoksen mukaan Virve-käsi puhelinten käyttöä tulisi sosiaalipäivystyksessäkin suosia. Virve-käsi puhelin kytkee sosiaa-

lipäivystäjät kiinteäksi osaksi muiden turvallisuusviranomaisten toimintaa. Sosiaalipäivystäjät saadaan näin mukaan reaaliaikaiseen päätöksentekoon ja tiedonvaihtoon muiden viranomais-ten kanssa kiireellisissä tilanteissa. Sosiaalipäivystysten päivittäistoimintaa varten tulee olla laadittu alueellinen Virve-viestiohje (Hätäkeskuslaitos 2009, 57-58). Virve-käsi puhelimen käyttö myös nopeuttaa tiedonvaihtoa eri viranomaisten kesken ja tarvittaessa antaa yhtäaikaista informaatiota eri toimijataholle.

2.4.1 Sosiaalitehtävien hälytysohje hätäkeskuksille

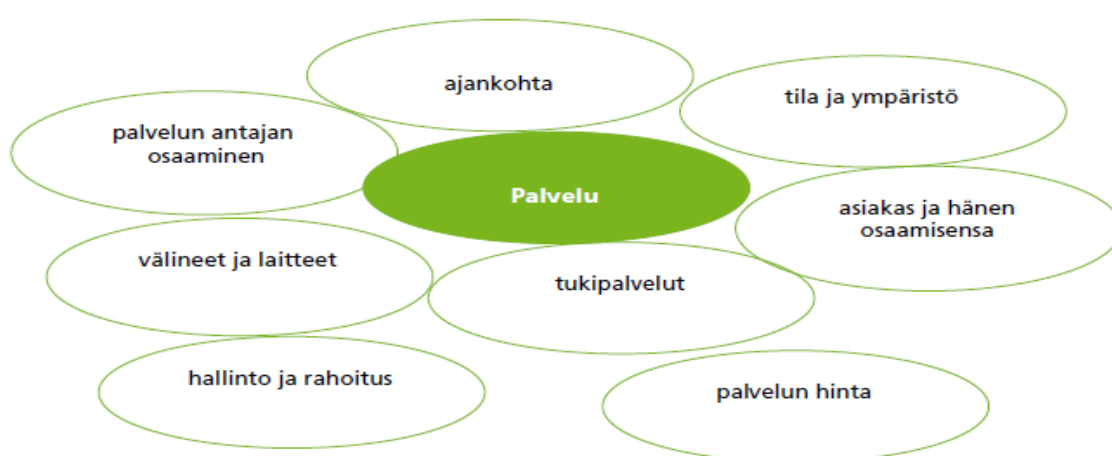
Sosiaaliviranomaisten tulee laatia hätäkeskukselle tehtäväkoodikohtainen ohjeisto siitä, missä tilanteissa sekä miten tieto sosiaalitoimen avun tarpeesta välitetään sosiaalipäivystykselle. Ohjeet on mahdollista määrittää hätäkeskustietojärjestelmään kunnan tai alueen mukaan, joka mahdollistaa yksityiskohtaisien ohjeiden laatimisen (Hätäkeskuslaitos 2009, 46.)

Castren ym. peräänkuuluttaa, että suuronnettomuuksia varten tulee olla oma, erillinen hälytysohje. Ohjeistuksesta tulee käydä ilmi onnettomuuteen hälytettävät yksiköt ja muut automaattisesti vaadittavat toimenpiteet, kuten vapaavuorohälytykset, sosiaalipäivystys ja vapaaehtoinen pelastuspalvelu (Castrén ym. 2006, 46.) Tikka, Hakala & Pedak teoksessaan *Kriisi, SPR ja media*, kerrotaan SPR:n tehneen ehdotuksen hätäkeskuslaitokselle, että SPR sopisi hätäkeskusten kanssa, minkälaisissa tilanteissa SPR hälytetään. Ehdotuksen taustalla on teoksessa kuvattu viimevuosien suuria onnettomuuksia, joissa on havaittu tiedon välittymisessä puutteita hätäkeskukselta SPR:lle. ”Suurempia yhteisökriisejä varten ja koko järjestön kattavaa sisäistä hälytysohjetta ei ollut laadittu vielä Jokelan, Kauhajoen ja Naantalin kriisien aikana. Hälytysketju SPR:n sisällä etenee satunnaisesti, eri henkilöiden tilanneymmärryksestä riippuen. Naantalin tulipalo-onnettomuuden jälkeen SPR:n hälytysohjeet on laadittu ensisijaisesti osastojen paikallishälytykseen pienemmissä, paikallisissa kriiseissä” Tikka ym. kuvaa teoksessaan (Tikka 2010, 66.)

Sosiaalitoimen hälytysohjeessa ehdotetaan, että hätäkeskusta voi myös ohjeistaa ennakoivasti ilmoittamaan muun hälyttämisen yhteydessä sosiaaliviranomaiselle suuremmista onnettomuksista tai vastaavista, vaikkei siinä vaiheessa vielä olisikaan tietoa, tarvitaanko sosiaaliviranomaisen toimenpiteitä (Sosiaalitoimen hälytysohjeiden antaminen hätäkeskuksille 2007, 3.) Voisiko siis tiettyihin tehtäväkoodeihin liittää automaattisesti sosiaalipäivystäjälle lähtevän info-tiedotteen, esimerkiksi tekstiviestinä tai Virven sds-viestinä? Tämä voisi olla mahdollista yhteistyön ollessa hioutunutta ja toimintamallien kullekin osapuolelle tuttua, jolloin ennakoilmoituksella säästettäisiin aikaa ja tiedettäisiin varata resursseja mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

2.5 Palvelujen järjestämisen keskeiset toimijat

Palvelu voidaan kuvata tuotteena, josta asiakas saa hyödyn suoritteena. Sosiaalipalvelussa hyöty on apu, tuki, neuvot ja läsnä oleminen. Palvelun peruselementtejä ovat asiakkaan ja asiantuntijan kohtaamistilanne ja sen seurauksena syntyvän fyysisen, psyykkisen, kognitiivisen, sosiaalisen tai ekonomisen asiantilan muutos. Asiakkaan ongelmaan vastaa asiantuntija tai henkilöryhmä. Muutoksen toivotaan yleensä vaikuttavan siten, että palvelutarvetta aiheuttava ongelma poistuu tai ainakin pienenee. Asiantuntijan tai ammattilaisen tulee omata sellaista osaamista, joka tuo lisäarvon palveluun (Ojala & Nurmi-Koikkalainen 2009, 9.)

Kuva 4 Palveluun liittyviä tekijöitä (Ojala ym. 2009, 10).

Sosiaali- ja terveystoimen tulee olla tiiviissä yhteistyössä palvelujen tuottamisen suunnittelussa ja toteuttamisessa. Castrénin ym. mukaan kuntien tai kuntayhtymien, sairaanhoitopiirien ja läänien on asetettava kriisityön suunnitteluryhmä, joka vastaa alueensa psykososiaalisen tuki- ja palvelutoiminnan kehittämisestä. Ryhmän tulee laatia toiminta-alaansa koskeva suunnitelma, joka kattaa myös toiminnan suuronnettomuuksissa, ja ylläpitää suunnitelmaa. Kuntatasolla toimivaan kriisiryhmään voidaan nimetä tehtävään soveltuvia lääkäreitä, sairaanhoitajia, terveydenhoitajia, psykologeja, sosiaalityöntekijöitä, sielunhoitajia tai muita työntekijöitä myös vapaaehtoisjärjestöistä. Kriisiryhmä ylläpitää valmiutta arkielämän traumaattisten tapahtumien varalta, ei pelkästään suuronnettomuuksien takia, Castren ym. muistuttaa. Terveyskeskus selvittää osaltaan riskianalyysiin perustuvan psykososiaalisen tuen tarpeen toiminta-alueellaan (Castrén ym. 2006, 105,134.) Terveystoimen tiivis yhteistoiminta on välttämätöntä tuen ja palvelujen asianmukaisessa toteuttamisessa (Sosiaali- ja terveystoimen ministeriö 2009, 3.)

Henkisellä tuella tarkoitetaan omatoimista, sosiaalisen verkoston, mielenterveystyön ammattihenkilöiden kuulumattomien auttajien, vapaaehtoisjärjestöjen ja mahdollisten muiden organisaatioiden tukitoimintaa, jota harjoitetaan stressitapahtuman jälkeen. Kirkon työhön on

perinteisesti kuulunut äkillisiin kriiseihin joutuneiden tukeminen. Henkinen huolto on puhdas-tukea, huolenpitoa ja lähellä olemista. Uhreille kerrotaan, mitä on tapahtunut, miten pelastustoimet etenevät ja miten omaisiin saadaan yhteys. Heitä rauhoitetaan ja puhutaan sokkireaktioiden normaaliudesta (Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus 2005, 21.) Kirkko on varautunut henkisen huollon antamiseen, oli sitten kyse suuronnettomuuksista tai yksittäisiä ihmisiä tai perheitä koskevista tapahtumista. Monella paikkakunnalla kirkon työntekijät osallistuvat kunnan kanssa yhteistyössä kriisityöhön ja ovat mukana muun muassa kuolinviestin viejinä poliisin kanssa (Castrén 2006, 132, 196).

Viranomaisten tukioorganisaatio Vapaaehtoinen pelastuspalvelu, Vapepa, kattaa lähes viidkymmenen eri organisaation yhteistyön. Vapepa toimii aina viranomaisten johtamana. Vapepalla on omat koulutetut johtajat ja johtoryhmät. Viranomaisen antaa tehtävän, jonka suorittamisesta Vapepan johtoryhmä tekee suunnitelman ja esittelee sen viranomaiselle hyväksyttäväksi. Hyväksymisen jälkeen Vapepan johtaja toteuttaa suunnitelman johtoryhmän avulla viranomaisilta saatujen ohjeiden mukaisesti. Vapepan toimintaa koordinoi Suomen Punainen Risti ja aluetasolla yhteishenkilönä toimivat SPR:n piiritoimistojen valmiuspäälliköt. Vapepa hälytetään hätäkeskuksen kautta. Viranomaisten tulee antaa ohjeet hätäkeskuksille Vapepan hälyttämiseksi (Castrén 2006, 188-189, 192.)

Vapepan toimijat ovat harjaantuneet erilaisiin ensihuollollisiin tehtäviin. Ensihuollolla tarkoitetaan onnettomuuden uhrien auttamista välittömästi onnettomuuden jälkeen majoittamalla, muonittamalla vaatettamalla, tarjoamalla henkisen tuen palveluja ja erilaista talkooapua. Vapepalla on huoltosuunnitelmat kodeistaan evakuoitujen auttamiseksi. Seurakuntien tarjoama henkinen huolto osallistuu myös omalla panoksellaan ensihuoltotoimintaan (Castrén 2006, 191-192). Kirkollisen sektorin ja kolmannen sektorin (kuten Suomen Punaisen Ristin) toimijoiden osuus tilanteiden hoitamisessa on keskeinen (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2009, 3).

3 Moniviranomaistehtävä ja ensihuolto

Pelastustoimintaan osallistuvat viranomaiset sekä yhteistoimintatahot määräytyvät onnettomuustilanteen mukaan. Pelastustoimintaan tai virka-apuun osallistuvan toimialan yhteyshenkilö on pelastustoimintaan tai virka-apuun osallistuvan organisaation edustaja, jolla on tai jolle on tilapäisesti delegoitu valtuudet tehdä toimialan osalta päätöksiä pelastustoimintaan osallistumisen laajuudesta. Suppeimmillaan yhteyshenkilö toimii pelkästään oman alansa asiantuntijana. Yhteyshenkilön keskeiset tehtävät useissa tapauksissa ovat:

- seurata tilannetta ja pitää yhteyttä oman toimialan ylempiin viranomaisiin, virastoihin ja laitoksiin
- arvioida ja tehdä esityksiä oman toimialan kannalta tärkeistä asioista.
- tukea pelastustoiminnan johtamista

- ohjata toimialaansa valtuuksiensa puitteissa (Kaukonen 2005, 39.)

Viranomaisyhteistyön tavoitteena ensihuoltoa vaativissa tilanteissa on asiakkaan siirtäminen sosiaalipäivystyksen asiakkaaksi saumattomasti ja saadun tiedon katkeamatta. Saumaton palveluketju palvelee asiakasta parhaiten. Ensikontaktin tärkeys asiakkaan kanssa on merkittävä myöhäisemmän palveluketjun onnistumisen osalta. Onnettomuudet tuovat sosiaalipäivystyksen asiakkaiksi sellaisia perheitä, jotka muutoin eivät kuuluisi sosiaalitoimen asiakaskuntaan. On varauduttava, että kuka tahansa, milloin tahansa tulee sosiaalitoimen asiakkaaksi (Pohjola 2009, 14). Kriisin akuuttivaiheessa, tapahtumapäivänä tehdyt ratkaisut pohjustavat kriisistä selviämistä ja arkeen palaamisen mahdollisuutta. Hyvin hoidettu akuuttivaihe edistää uhrien toipumista (Tikka ym. 2010, 61).

Moniviranomaistehtävällä tarkoitetaan useamman, kuin yhden viranomaisen toimintaa tehtävää suorittaessaan. Moniviranomaistehtävällä yleisjohtajana toimii sen toimialan johtaja, jonka toimialaan pääsääntöinen toiminta onnettomuustilanteessa kohdistuu. Usein moniviranomaistehtävillä yleisjohtaja on pelastustoimenjohtaja tai poliisin tilannejohtaja tai kenttäjohtaja. Jos pelastustoimintaan osallistuu useamman toimialan viranomaisia, tilanteen yleisjohtajana toimii pelastustoiminnan johtaja (pelastuslaki 486/2003, 44§). Yleisjohtajan tehtävänä on käynnistää ja huolehtia tarvittavasta viranomaisten ja muiden toimijoiden yhteistyöstä. Vapaaehtoisen auttajaorganisaation yhteyshenkilö voi sopia yleisjohtajan kanssa esimerkiksi oman organisaationsa muodostelmien alistamisesta johtotehtävässä toimivan pelastustoimen viranhaltijan käskynalaisuuteen taikka oman organisaationsa suorittamasta tukitehtävästä. Hän on myös oman organisaationsa henkilöstön toiminnan suhteen asiantuntija (Kaukonen 2005, 39.)

Tilanteen yleisjohtajuus ei tarkoita sitä, että toiminnan johtaja johtaisi muiden viranomaisten toimialaan kuuluvia yksiköitä, vaan sitä, että hän vastaa yleisjohtajana tehokkaasta ja ennen kaikkea turvallisesta toiminnasta. Tämä tarkoittaa esimerkiksi, että pelastustoiminnan johtaja päättää siitä, mihin voidaan missäkin tilanteessa turvallisesti ja muuta toimintaa häiritsemättä perustaa loukkaantuneiden kokoamispaikka, missä voidaan toimia ilman hengityssuojaimia, sekä muista tämänkaltaisista tehtävistä. Yleisjohtaja vastaa koko operaatiosta, ja muut pelastustyöhön osallistuvat tahot toimivat tukevinä yksikköinä ja vastaavat omien sektoriensa johtamisesta niiden rajoitusten ja ehtojen mukaan, joista tilanteen yleisjohtajan kanssa on sovittu. Suurissa onnettomuuksissa perustetaan pelastustoiminnan johtajan avuksi johdokeskus, jossa on edustettuina eri toimialojen asiantuntijat. Varsinainen päätöksenteko tehdään eri toimiala-asiantuntijoiden suositusten perusteella, mutta olennaista on, että viime kädessä pelastustoiminnan johtajan päättää toimenpiteistä, Castren kiteyttää (Castrén 2006, 242).

3.1 Toimintaympäristön kuvaus

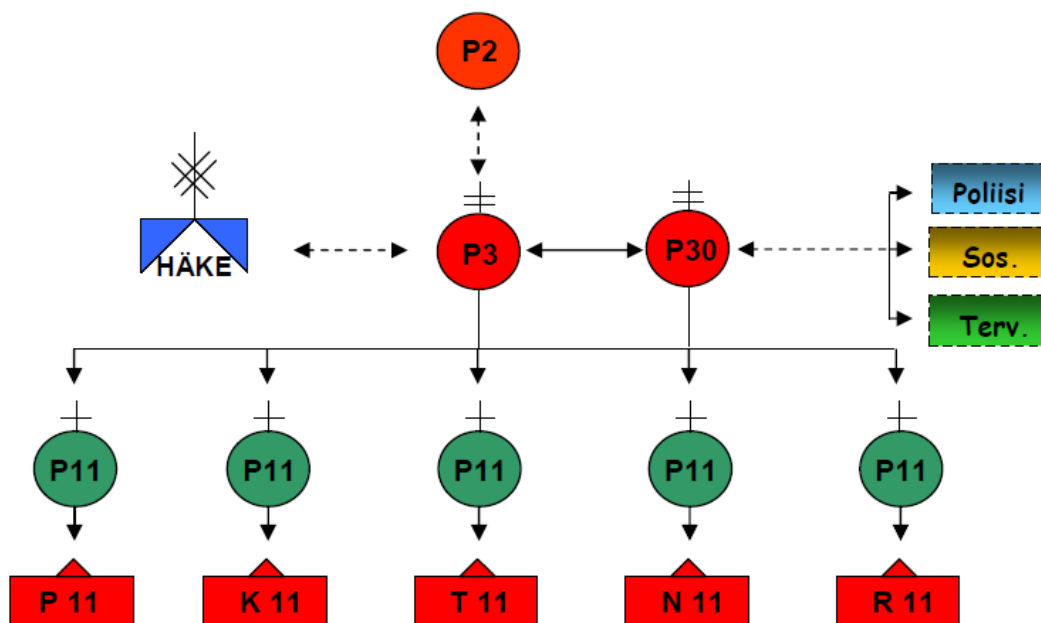
Pelastustoimen tehtävistä tulipalot, vesivahingot, tulva ja laajoja vahinkoja aiheuttaneet myrskyvauriot ovat tehtäviä, jotka voivat aiheuttaa hyvin nopeasti suuria henkilö- ja omaisuusvahinkoja ja täten suurienkin ihmismäärien evakuoimisen. Hälytysluonteisessa tehtävässä pelastustoimen johtajan tehtäviin kuuluu evakuoitujen osalta päättää jatkotoimenpiteistä. Evakuoinnin kestosta riippuen ihmisille hankitaan tilapäis- ja lämmittelysuojaksi esimerkiksi tilatakseja, linja-autoja tai otetaan käyttöön naapurirakennuksia. Ajoneuvoja voidaan käyttää myös ihmisten siirtämiseen tilapäismajoitukseen, mikäli tilanne on pitkäkestoinen tai omaisuusvahingot estävät ihmisten palaamisen kotiinsa. Onnettomuuspaikalla sosiaaliviranomaisen tehtävä on olla auttamassa ja käynnistämässä käytännön toimia. Auttaminen voi olla omaisten tukemista, avustamassa siirroissa ja kuljetuksissa ja suojaautumisessa sekä esimerkiksi majoituksen järjestelemistä evakuoitulle väestölle (Castrén 2006, 185).

Vuonna 2010 Tampereella Hämeenkadulla pitserian tulipalo levisi asuinkerrostaloon aiheuttamien mittavat henkilö- ja omaisuusvahingot. Kymmeniä kiinteistön asukkaita evakuoitiin välittömän uhan, savun ja tulipalon vuoksi kiinteistöstä Metroauto-areenalle (Iltalehti 2010). Evakuoinnit pelastustoimen päivittäistehtävässä näissä mittakaavoissa ovat harvinaisia. Tyypillisiä tehtäviä, joissa evakuoiteja on toteutettava, ovat rivitalon, omakotitalon tai yksittäisten kerrostalohuoneistojen evakuoinnit. Usein kerrostaloissa palaneen asunnon asukkaat majoitetaan muualle tilapäisesti, mutta naapurit pääsevät palaamaan asuntoihinsa. Helsingissä 2010 kerrostalon koko rappukäytävän asukkaat jouduttiin evakuoimaan porrashuoneen seinärakenteisiin levinneen ja pitkittyneen hankalasti sammutettavan palon vuoksi useiksi päiviksi (Yle 2010).

Suurissa onnettomuuksissa perustetaan loukkaantuneiden kokoontumispaikka, jonne auttajien toiminta keskitetään. On huomioitava, että kriisiin joutuneiden omaisillekin on hyvä järjestää kokoontumispaikka. Kun on sattunut onnettomuus, ne joita tapahtuma koskettaa, haluavat ottaa yhteyttä toisiinsa ja hakeutua toistensa luo. Kokoontumispaikkoja voidaan kutsua kriisikeskuksiksi. Kriisikeskukseksi voidaan valita seurakuntakoti, liikuntapaikka, koulu tai kylätalo, joiden käyttöönottomahdollisuudet tulee jokaisesta kunnasta kartoittaa. Valmiussuunnitelmassa päätetään evakuointiin liittyvistä toimenpiteistä ja siinä tulee ottaa huomioon alueella toimivien myös suurten henkilömäärien suojaaminen kerralla, kuten hoitolaitosten, tapahtumien, liikenneasemien ja koulujen henkilöiden suojaaminen. Sosiaaliviranomaisilla, koulun, kokoontumistilojen ja liikenneasemien johdolla, psykologisesta ja sosiaalisesta huolenpidosta vastaavilla ja psykososiaalisella kriisinjohtoryhmällä tulee olla ajantasainen luettelo ja suunnitelma kokoontumistilojen käyttöönotosta, jonne voidaan kutsua omaiset ja muut, joita tapahtuma koskettaa. Akuutissa vaiheessa onnettomuuden aikana ja heti sen jälkeen saadaan yleensä tiedotusvälineiden kautta helposti levitetyksi tietoa paikoista, joista saa apua ja joi-

hin voi kokoontua (Hammarlund 2004, 62-63.) Naantalin tulipalossa seurakuntakeskus otettiin käyttöön, sillä tulipalon uhrin haluttiin pois terveyskeskuksesta, jotta sinne muista syistä ha- keutuvat eivät järkyttyisi itkevistä, savuisista ihmisistä, Tikka ym. kertoo (Tikka 2010, 74).

3.2 Ensihuolto pelastustoiminnan näkökulmasta

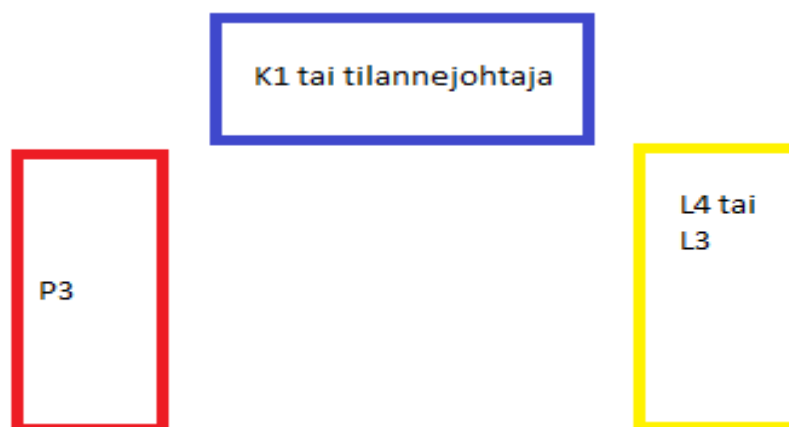

Kuva 5 Esimerkki johtamisjärjestelmästä keskisuuressa onnettomuustilanteessa operatiivisin muodostelmamerkein kuvattuna (Varsinais-Suomen pelastuslaitos 2011).

Pelastusmuodostelman hälyttää ja operatiivista toimintaa tukee hätäkeskus, eli HÄKE. Pelastustoiminnan johtaja P3 johtaa kuvassa olevia viiden kunnan pelastusyksiköitä käskyttämällä taktisin periaattein P11:ä eli yksikön esimiehiä. Yksikön esimiehet toteuttavat teknisesti saamiaan käskyjä miehistönsä ja kalustonsa avulla. Poliisi, sosiaalitoimen ja terveydenhoidon edustajat toimivat yhteyshenkilöinä tai asiantuntijoina, mikäli heillä ei ole tilanteessa operatiivista tehtävää. Suuremmissa tilanteissa muodostelmaa johtaa P2, jolloin hänellä voi olla useita P3:a, P30:a ja esikunta toteuttamassa strategista toiminta-ajatusta.

Pienissä ja keskisuurissa onnettomuuksissa pelastusviranomaisten yhteistoimintakumppaneina on tavallisimmin toisten toimialojen pelastustoiminnan perustoimintoihin tai asiantuntijatehtäviin osallistuvaa henkilöstöä, kuten poliisi, sosiaali- ja terveydenhoitoviranomaiset. Suuremmissa tai kompleksisemmissä onnettomuuksissa saatetaan tarvita myös esikuntahenkilöstöä ja johtoryhmää. Ensivaiheessa on huolehdittava siitä, että yhteistoimintaosapuolet kohtaavat ja pääsevät ongelmitta tapaamisyyhteyteen. Asiantuntijoiden ja mahdollisen pelastus-

toiminnan johtoryhmän jäsenten kannalta on hyvä, jos pelastustoiminnan johtamispaikka on kiinteä ja näkyvästi esillä tai jos opastus sinne ja muihin toiminnan kannalta tärkeisiin paikkoihin on järjestetty (Kaukonen 2005, 53-54.) Viranomaisten yhteinen johtamispaikka voidaan perustaa esimerkiksi karavaani-muodostelmaan, jossa eri viranomaisten johtoyksiköt ovat lähellä toisiaan ja asiantuntijoiden ja yhteyshenkilöiden on helppo olla lähellä tavoitettavissa, että puheyhteyden päässä toisistaan.

Kuva 6 Moniviranomaistehtävän karavaani-muodostelma, jossa lähekkäin sijoitetut johtoyksiköt ovat helposti havaittavissa ja puheyhteyden päässä toisistaan. Asiantuntijoiden ja yhteyshenkilöiden sijoittuminen muodostelman lähetyville helpottaa heidän saatavuuttaan.

Moniviranomaistehtävä käynnistyy viranomaisten osalta hälytyksestä, joka tulee hätäkeskuksesta. Yhteistoimijoiden osalta tehtävä käynnistyy joko hätäkeskuksen tekemästä ilmoituksesta tai epävirallisesti vapaaehtoistoimijoiden omia hälytysverkostoja pitkin. Hälytyksestä alkaa kriisin akuuttivaihe. Kriisin luonteesta riippuen akuuttivaihe voi kestää tunteista, kuten Sellon tapauksessa, muutamiin viikkoihin, jolloin pelastustyöt suuressakin katastrofissa on organisoitu eri toimijoiden ja maiden vastuualueille, kuten tsunamionnettomuudessa. Hätäkeskukset käyttävät hälyttämässä pääosin viranomaisverkkoa Virveä. Suomen punainen risti ei kuulu Suomessa viralliseen hälytysjärjestelmään, eikä saa näin välittömästi hälytyksiä, kuten toimivaltaiset viranomaiset. Hätäkeskus ilmoittaa tilanteesta joko ohjeen mukaisesti omaaloitteisesti tai viranomaisten niin pyytäessä alueen sairaaloihin ja kuntien terveys- ja sosiaalitoimen kriisipäivystyksiin. Sosiaali- ja terveysministeriön valmiusohjeen mukaan kuntien sosiaalitoimen päivystäjät kokoavat yhteen eri järjestöjen ja yhteistyötahojen hälytysnumerot ja ilmoittavat ne viranomaisille. Vapaaehtoisen pelastuspalvelun valmiuspäivystäjän saadessa tehtävän hän hälyttää tarvittavat voimavarat. Silloin kun kriisi vaatii vain SPR:n erityisosiamista, SPR saattaa unohtua muilta kriisitoimijoilta. Kriisitoiminta nähdään puhtaasti pelastustoimintana eikä tunneta psykososiaalisen tuen roolia osana akuutin kriisin hallintaa (Tikka 2010, 65.)

1.7.2011 voimaan astuva uusi pelastuslaki (379/2011) 35 § kuvaa yhteistoimintatilanteen johtamista seuraavasti: *”Jos pelastustoimintaan osallistuu useamman toimialan viranomaisia, tilanteen yleisjohtajana toimii pelastustoiminnan johtaja. Yleisjohtaja vastaa tilannekuvan ylläpitämisestä ja toiminnan yhteensovittamisesta. Eri toimialojen yksiköt toimivat oman johtonsa alaisuudessa siten, että niiden toimenpiteet kokonaisuudessaan edistävät onnettomuuden tai tilanteen seurausten tehokasta torjuntaa. Tilanteen yleisjohtaja voi muodostaa avukseen viranomaisten, laitosten ja toimintaan osallistuvien vapaaehtoisten yksiköiden edustajista koostuvan johtoryhmän ja kutsua asiantuntijoita avukseen.”* Pykälä vastaa pelastuslaissa 468/2003 voimassa olevaa pykälää. Uudistuvan lain 46 §:n mukaan esitetään selkeästi tarve toiminta- ja suunnitteluvollisuus yhteistoimintatilanteita varten: *”valtion ja kunnan viranomaiset ja laitokset ja liikelaitokset ovat velvollisia osallistumaan pelastuslaitoksen johdolla pelastustoiminnan suunnitteluun siten kuin 47§:ssä säädetään sekä toimimaan onnettomuus- ja vaaratilanteissa niin, että pelastustoiminta voidaan toteuttaa tehokkaasti”*. Esimerkiksi tulipalotilanteessa useat eri viranomaiset hoitavat pelastustoiminnan ohessa omia lakisääteisiä tehtäviään. Poliisin lakisääteisenä tehtävänä on esimerkiksi huolehtia tulipalotilanteessa vaara-alueiden eristämisestä ja muista järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisessä poliisille kuuluvista tehtävistä onnettomuuspaikalla. Vastaavasti sosiaaliviranomaisten on niitä koskevan lainsäädännön mukaisesti huolehdittava onnettomuuden johdosta hätään joutuneiden huollosta ja majoituksesta. Lakiehdotuksen perusteluissa tarkennetaan, että: *”Säännöksen perusteella esimerkiksi sosiaalitoimen viranomaisilla olisi velvollisuus suunnitella ja toteuttaa yhteistyössä pelastustoimen kanssa tulipaloissa asuntonsa menettäneiden majoittaminen siten, että pelastustoiminta tulee suoritetuksi erityisesti tulipalon uhrien näkökulmasta tarkastellen kokonaisuutena tehokkaasti”* (Hallituksen esitys 257/2010, 63). Tämän perusteella tulipalo- ja muun onnettomuustilanteen asianmukainen hoitaminen edellyttää eri viranomaisten sujuvaa yhteistyötä.

3.3 Pelastustoimi ensihuoltoa vaativissa tilanteissa

P3-käsikirja on operatiivisen pelastustoiminnan tarkastuslistan tyyppinen ohjekirja, joka on yleisesti hyväksytty toimintamalli keskisuurten onnettomuuksien joukkueenjohtamisessa. Käsikirjassa virka-aputehtäviin luokiteltu henkinen ensiapu tulee arvioida onnettomuustyyppin, kuolleiden, loukkaantuneiden tai vaarassa olleiden tai edelleen vaarassa olevien sekä käytettävissä olevien resurssien mukaisesti. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös tilanteen jatkuminen: laajeneeko, paheneeko tai loppuuko tilanne. Käynnistettävä apu arvioidaan avun tarpeen ja avun tarvitsijoiden mukaan. Selvitetään mitä apua tarvitaan, arvioida tarvittavan avun määrä sekä selvittää tarvitaanko henkistä apua, vaatteita, majoitusta tai ravintoa. Avun kiireellisyys arvioidaan käytettävissä olevien resurssien pohjalta: voidaanko auttaa heti vai tarvitaanko lisäapua. Avun tarvitsijoille, onnettomuuteen osallistuneille ja uhreille tulee tar-

jota apua aktiivisesti eikä heitä tule jättää yksin. Heille tulee antaa ohjeita, miten tulee toimia tästä eteenpäin. Ohjeet voivat koskea yhteydenottoa omaisiin, sairaalaan tai vakuutusyhtiöön (P3-käsikirja).

Pelastustoiminnan johtajan tulee tehdä asianmukaiset ilmoitukset valtion viranomaisille kuten sisäasiainministeriölle ja Onnettomuustutkintakeskukselle. Jatkuva yhteys hallinnolliseen virkamiesjohtoon on tarpeen muun muassa sen vuoksi, että myös onnettomuuspaikan kunta ja sen johto ovat vastuussa asukkaiden turvallisuudesta. Tämä tarkoittaa muun muassa asukkaiden hoitamista, huoltoa ja mahdollisesti majoittamista onnettomuus- tai vaaratilanteen aikana sekä sen jälkeen. Lisäksi tämä edellyttää kunnan toimintojen jatkuvuuden varmistamista onnettomuustilanteen aikana (Kaukonen 2005, 56-57.)

Kotinsa jättämään joutuneille ja omaisuusvahinkoja kärsineille on säännöllisesti kerrottava tilanteen kehittymisestä, syntyneistä vahingoista, niiden torjumiseksi tehtävistä toimenpiteistä sekä heiltä itseltään edellytettävistä toimenpiteistä. Jatkuva, hyvin järjestetty tiedottaminen sekä auttajien läsnäolo ylläpitävät turvallisuuden tunnetta ja uskoa siihen, että tilanne on viranomaisen hallinnassa. Tässä yhteydessä voi tukitehtävissä käyttää koulutettuja vapaaehtoisia lisäresursseja.

Sosiaalipäivystystilanteet ovat äkillisiä, ripeää toimintaa edellyttävää toimintaa, jossa viranomaisten välinen yhteistyö tulee toimia hyvin ja ilman tietokatkoksia. Yhteistyöstä tulee olla ennalta sovitut toteuttamistavat, joita arvioidaan asiakastilanteiden osalta sekä oman toiminnan että yhteistyön edelleen kehittämiseksi. Viranomaisten välinen liikenne voidaan tehokkaasti ja salastusti hoitaa viranomaisverkossa. Virve-käsi puhelin on päivystävälle sosiaalityöntekijälle välttämätön työväline (Hätäkeskuslaitos 2009, 35.) Sosiaaliviranomaiset toimivat usein moniviranomaistehtävällä pelastustoimintaa johtavan viranomaisen johdolla, mutta voi olla myös tilanteita, joita johtaa lääkintäjohtaja, tai poliisin kenttä- tai tilannejohtaja, jolloin sosiaaliviranomaiset toimivat heiltä saamiensa ohjeiden mukaan (Castrén 2006, 185.)

Sosiaalihuollon tehtävänä evakointitilanteissa on tyypillisesti vastuu muonituksen järjestämisestä onnettomuuden uhreille ja evakuoitulle väestölle. Sosiaalihuollon tehtävänä on myös järjestää ruokahuolto pelastustyöntekijöille. Yleensä ruokahuolto on kouluilla tai muissa vastaavissa paikoissa. Myös valmius maastossa järjestettävään ruokahuoltoon on olemassa. Muonitus järjestetään yleisesti yhteistyössä eri järjestöjen tai sopimusyhtiöiden kanssa. Sosiaalihuollolla tulee olla joko materiaalivarasto, esimerkiksi huopia ja patjoja, tai suunnitelma, miten tuotteita hankitaan. Materiaalihuollossa tehdään yhteistyötä eri järjestöjen, toisinaan myös esimerkiksi Puolustusvoimien kanssa (Castrén 2006, 187.)

3.4 Ensihuolto ensihoidon ja poliisin näkökulmasta pelastustehtävällä

Jarmo Turva kirjoittaa Systole-lehdessä 6/2007 Espoossa 9-kerroksisessa kerrostalossa tapahtuneesta kellaripalosta, jossa sosiaalitoimen apua tarvittiin tilapäismajoituksen järjestämisessä. Turva kuvaa sairaankuljetuksen L4, lääkinnällisen johtajan näkökulmasta ensihuoltoa vaativaa tilannetta seuraavalla tavalla:

”L4 ilmoitti hätäkeskuksille D-tehtävien välittämisen keskeyttämisestä, sopi kiireellisten päällekkäisten tehtävien toimintajaotuksesta alueen toisen hoitoyksikön kanssa ja jakoi tehtävät paikalla olleille sairaankuljetusyksiköille. Myöhemmin perustettiin alueen sairaanhoitopiirin antamien ohjeiden mukainen lääkintäorganisaatio. Yksi sairaankuljetusyksikkö esti ihmisten tunkeutumisen savuiseen porrashuoneeseen kunnes paikalle saapui poliisipartio, yksi sairaankuljetusyksikkö, myöhemmin hoitojohtaja, selvitteli lämmintä kokoontumis- ja suojapaikkaa talon asukkaille ja mahdollisille loukkaantuneille.

Tilaksi löytyi vastapäisen kerrostalon porraskäytävän ala-aula. Kokoontumispaikalla selvitettiin tilapäismajoituksen tarve ja tarpeen ilmaisi alkuvaiheessa kymmenkunta talon asukasta. Tässä vaiheessa otettiin yhteyttä Espoon sosiaali- ja kriisipäivystykseen ja päivystäjän kanssa käydyn neuvottelun tuloksena päädyttiin siirtämään sosiaalitoimen asiakkaiksi siirtyvät henkilöt Jorvin sairaalan sosiaalipäivystyksen tiloihin. Sosiaalipäivystys tilasi Jorviin lisää henkilökuntaa sekä SPR:n ryhmän. Tilanteesta ilmoitettiin myös Jorvin sairaalan päivystävälle sairaanhoitajalle. Evakuoidut henkilöt kuljetettiin päivystävän palomestarin käskyn mukaisesti sopimuspalokuntien miehistöautoilla. Kaikkiaan sosiaalipäivystyksen asiakkaaksi kuljetettiin noin 50 henkilöä. Kuljetukset jatkuivat vielä seuraavana päivänä sosiaalipäivystyksen tiloista hotelliin. Sopimuspalokuntien miehistöautoilla hoidettu kuljetus takasi ensiauttajatasoisen potilaiden tilan tarkkailun kuljetuksen aikana, joten resursseja ei tarvinnut irrottaa sairaankuljetusyksiköistä (Turva 2007, 25-26.)

Turva kiittelee ensihoidon ja sosiaalitoimen hyväksi hioutunutta yhteistyötä. Sosiaalitoimen ja terveystoimen välinen tiedonkulku sen sijaan tilanteen aikana ei toiminut. Sosiaalitoimelle tehtävä oli selkeästi suuronnettomuus ja heidän suuronnettomuusohjeen mukaista toimintamallia yritettiin ottaa käyttöön, siinä kuitenkin onnistumatta (Turva 2007, 26.)

Eräs esille noussut ongelma tällä tehtävällä oli talon asukkaiden monikulttuurisuus sekä se, että monellakaan asukkaista ei ollut vakuutusta omaisuudelleen. Tämän vuoksi he yhä uudelleen pyrkivät väkisin pääsemään savuiseen porrashuoneeseen ja hakemaan omaisuuttaan ulos

asunnoista. Monikulttuuristen tilanteiden pariin saatu koulutus oli Turvan mukaan vuonna 2007 huonolla mallilla pelastustoimen ja ensihoidon osalta. Poliisissa ja sosiaalitoimessa näitä tilanteita sen sijaan oli jo harjoiteltu (Turva 2007, 27). Suomen Mielenterveysseuran SOS-keskuksen yhteydessä oleva ulkomaalaisten kriisikeskus auttaa traumaattisia tapahtumia ja kriisejä kokeneita maahanmuuttajia suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi sekä tarvittaessa tulkin avulla Sosiaali- ja terveysministeriö lupaa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009, 30.)

Castren ym. kuvailee, että pelastuslain mukaan on lukuisilla viranomaisilla velvollisuus osallistua pelastustyöhön. Edelleen pelastuslaissa on velvoite siitä, että nämä viranomaiset tekevät tarpeelliset pelastustoimen suunnitelmat yhteistoiminnassa keskenään. Viranomaisyhteistyön lähtökohtana ovatkin toimivat ja ajan tasalla olevat suunnitelmat. Suuret tulipalot herättävät ihmisissä uteliaisuutta, ja usein heitä alkaa kerääntyä niin lähelle palopaikkaa, että pelastustyö vaikeutuu. Suurissa tulipaloissa tarvitaankin poliisiviranomaisia eristämään onnettomuusalue. Onnettomuusalueen eristäminen siten, että häiriötön sammuks ja ensihoito ovat mahdollista, on tärkeää (Castrén 2006, 243.) Poliisitehtävien osalta ei varsinaista toimintaohjetta ole olemassa, missä määriteltäisiin kynnysarvot, jolloin sosiaalitoimen puoleen tulee kääntyä. Moniviranomastehtävällä yleisjohdosta vastaavalla on tehtävänä hoitaa yhteydenpito sosiaalitoimeen. Käytäntöihin ja ammattitaitoon perustuvan toimintamallin kehittämiseksi viranomaisten yhteistoimintaohjeelle on tarvetta, peräänkuuluttaa kenttätoiminnan ylikomisario Kapiainen Poliisiammattikorkeakoululta (Kapiainen 2011).

4 Kyselytutkimus

Aineiston hankintaan käytettiin kyselytutkimusta. Kyselytutkimus on haastatteluun verrattuna vastaajia kohtaan tasapuolisempi, sillä kyselyssä tutkija ei vaikuta vastaajaan johdattelemalla, äänen painolla, tauoilla tai tekemällä erilaisia tarkentavia kysymyksiä eri haastateltaville ja vastausten laatu on täten luotettava. Kyselylomake internetissä on kyselyn tekijälle nopea toteuttaa, matkustaminen haastateltavien luokse jää pois, siinä on mahdollista esittää paljon kysymyksiä muutaman minuutin aikana sekä kyselytutkimus nykypäivänä toteutettaessa internet-lomakkeella on maksuton. Internetin käyttömahdollisuus ja osaaminen otettiin huomioon kyselytutkimusta laadittaessa (Aaltola & Valli 2001, 101; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 190). Kyselytutkimuksessa voitiin olettaa kaikkien vastaajien pystyvän tietoteknisten yhteyksien saatavuuden osalta vastaamaan kyselyyn, sillä kutsut ja salasanat kyselytutkimukseen lähetettiin vastaajien työsähköpostiin. Sähköpostin ja internetin käyttö on pelastustoimessa työskentelevien paloesiemiesten ja palomestarien päivittäisiä työkaluja.

Puolistrukturoidulla e-lomake-haastattelulla selvitettiin Suomen jokaiselta aluepelastuslaitokselta näkemyksiä ja kokemuksia yhteistyöstä sosiaalipäivystyksen kanssa. Internet-pohjaisia e-lomake-haastattelukutsuja lähetettiin 44 henkilölle. Haastattelu toteutettiin hel-

mi-maaliskuussa 2011 ja vastausaikaa kyselyssä oli kolme viikkoa. Viikkoa ennen kyselyn sulkeutumista henkilöille, jotka eivät olleet vastanneet kyselyyn, lähetettiin muistutusviesti sähköpostiin.

Jokaiselta aluepelastuslaitokselta (22 kpl) vastaajiksi valittiin yksinkertaisella satunnaisotannalla kaksi vastaajaa, eli otos yksilöitä (Hirsjärvi ym. 2008, 130). Otoskooksi valittiin siis yhteensä 44 vastaajaa. Vastaajia valittiin kaksi henkilöä kultakin pelastuslaitokselta siksi, jotta saatiin vastauksiin määrää ja seurantaa sille, onko eri koulutus- ja tehtävätason välillä erisuuntaisia vastauksia. Vastaajien lukumäärä on riittävä antamaan selvitystä sille, alkaako aineisto saturoitua eli kylläytyä ja alkaa toistaa samaa vastausta (Hirsjärvi ym. 2008 177). Vastaajien lukumäärä on myös riittävä antamaan suuntaa tähän esiselvitykseen tämän hetken tilanteesta sosiaalitoimen yhteistyöhön liittyen. Vastaajien valinnassa kiinnitettiin huomiota vastaajan työnkuvaan, ei tehtävänimikkeeseen. Tämä huomio sen vuoksi, että esimerkiksi suunnittelutehtäviin keskittyvät palomestarit eivät olleet oikea kohderyhmä vastaamaan tämänhetkiseen operatiiviseen toimintaan liittyviin kysymyksiin ja käytännön menettelymalleihin.

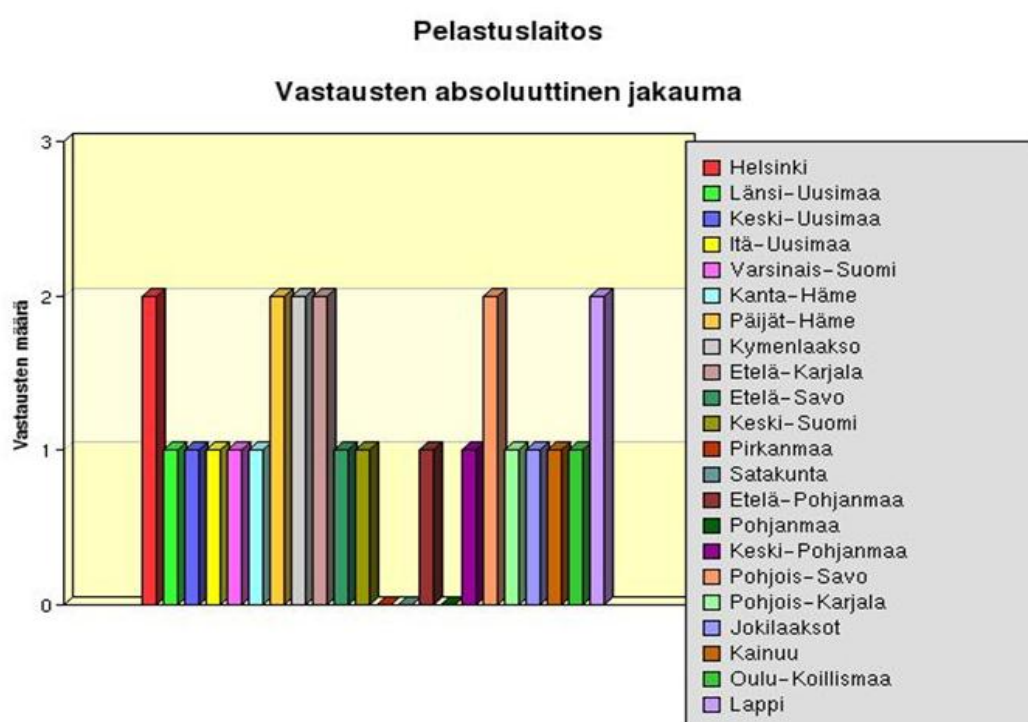

Kuva 7 Vastaajista suurin osa oli suorittanut päällystötutkinnon.

Haastattelykysymykset on esitetty liitteessä 2. Haastattelukysymyksien tavoitteena oli saada vastauksissa selkeitä kyllä tai ei-vastauksia, joten mahdollisuutta en tiedä-vastaukselle ei pääsääntöisesti annettu. On tutkittu, että jos en tiedä-vastausvaihtoehto on olemassa, se valitaan noin 30% vastauksissa, vaikka pitemmällä pohtimisella vastaajalla olisi olemassa selkeä kyllä tai ei-vastaus. Avoimissa kysymyksissä annettiin vastaajalle mahdollisuus kirjoittaa rajoittamattoman pitkä vastaus, jotka analysoitiin myöhemmin kuvatulla tavalla luvussa 4.

Vastausten analysoinnin pääpainon ollessa kvalitatiivisessa eli laadullisissa tuloksissa ja suuntaviivoja antavissa tuloksissa, ei vastausten suhteellisen pieni määrä vaikuta lopputulokseen

(Hirsjärvi ym. 2008, 175). Analysointiteemat on esitetty liitteessä 3. Otoksen perusyksikön, eli vastaajan tuli työskennellä paloesimiehen tai operatiivisen palomestarin tehtävissä. Kutsuista siis puolet, 22 henkilöä, toimii paloesimiehen ja toinen puoli 22 henkilöä palomestarin tehtävissä. Vastauksia palautettiin 25 kappaletta. Vastaajista 14 työskenteli paloesimiehen ja 11 palomestarin tehtävissä. Vastausprosentti kyselyssä on 57%, jota voidaan pitää hyvänä tuloksena tämänkaltaisessa kyselyssä sekä otettaessa kohderyhmä huomioon. Hirsjärven mukaan tietyille erityisryhmälle lähetetty kysely, jos kyselyn aihe on vastaajien kannalta tärkeä, voi vastausprosentti hyvinkin nousta korkeammalle kuin 30-40% joka on tyypillisen kirjekyselyn vastausprosentti (Hirsjärvi ym. 2008, 191).

Kuva 3 Vastauksia kyselyyn palautettiin 19 eri aluepelastuslaitokselta. Suomessa on 22 aluepelastuslaitosta ja Ahvenanmaan pelastuslaitos.

4.1 Aineiston sisällönanalyysi: laadullinen analysointi

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä yhdistellään käsitteitä ja näin saadaan vastaus tutkimustehtävään. Sisällönanalyysissä tulkitaan ja päätellään aineistosta lopputuloksena käsitteellinen näkemys tutkimustehtävästä (Tuomi ym. 2009, 112.) Avointen kysymysten analysoitavaa vastausaineistoa, dataa, analysoitiin induktiivisella eli laadullisella analysointimenetelmällä. Miles ja Huberman Tuomen ja Sarajärven mukaan jakavat aineistolähtöisen induktiivisen aineiston analyysin kolmivaiheiseksi prosessiksi: 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen,

2) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3) abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen (2009, 108).

Aineistoa käsiteltiin E-lomakkeesta tulostettavalla Excel-taulukolla. Kukin avoin kysymys siirrettiin omalle välilehdelle, taulukolle, selvyuden ja analysointitilan vuoksi. Kussakin taulukossa yksittäisiä vastauksia pelkistettiin siten, että niiden sisältö pystyttiin perustellusti sijoittamaan eri ryhmiin. Aineistoa, kuten pitkiä ja monisäikeisiä vastauksia pilkottiin pienemmäksi, yleisluontoisia vastauksia tiivistettiin, jotta saatiin vastauksesta olennainen löydettyä. Lopputuloksena voidaan pitää vastausten yleistystä (Hirsjärvi ym. 2008, 175.) Ryhmittelyssä yhdistettiin pelkistetyistä ilmauksista yhtenevät asiat toisiinsa, ja luokiteltiin samaa tarkoittavat ilmaukset omiin klustereihinsa eli kategorioihin. Kategoriat määritettiin analyysiyksiköihin (Tuomi ym. 2009, 110), joiden määrittäminen tapahtui vastauksia silmäilemällä ja vastauksia yhdistelemällä sekä myöhemmin vastausten esiintyessä useammin, syntyi niitä tarpeen mukaisesti. Analyysiyksiköiden alle siirtelin kopioimalla taulukosta ilmauksia ja liittämällä ne yläotsikoiden alle. Analyysiyksiköitä kertyi aluksi useita, jopa kymmenen, mutta yhteneväisyyksien vuoksi yhdistelemällä päästiin tiivistämään analyysiyksiköitä kahdesta viiteen kappaleeseen.

Kategorioista tehtiin analyysi. Analyysiä tulkittiin ja etsittiin tutkimuskysymykseen selittävää tietoa. Olennaisuuksien löydyttyä pyritään muodostamaan teoria, joka selittää tuloksia tutkimustehtävän kannalta. Abstrahoinnissa eli käsitteellistämässä alkuperäiset ilmaisut saavat selityksen teoreettisista perusteista ja johtopäätöksistä (Tuomi ym. 2009, 111). Tulkinta tiivistyi synteisiin, jossa esitettiin tutkimuskysymyksille vastauksia ja esiteltiin sellaiset havainnot, joita ei ollut aiemmin noussut esille. Laaditut synteetit esitetään johtopäätöksissä (Hirsjärvi ym. 2008, 224-225).

4.2 Yhteistyötoimijoiden tunnistaminen

Haastattelussa selvitettiin vastaajien tuntemusta alueensa yhteistyötoimijoista kriisiapuun liittyen. Vastaukset on saatu tyypittelyyn pohjautuen. Vastausten kirjo on laaja ja vastaukset muodostavat pelastustoimen alueille tyypillisiä vastauksia. Vastaaja ilmoitti lukumäärältään niin monta yhteistyökumppania kun hän alueelta tunnisti. Tunnistettujen yhteistyökumppanien lukumäärä vaihteli vastauksissa 0-7 kappaleen välillä. Tyypillisin lukumäärä, jonka vastaaja on tunnistanut alueeltaan, on kaksi tai kolme yhteistyötoimijaa. Kolme vastaajaa ei tunnistanut toimijoita lainkaan omalla pelastustoimen alueellaan.

Tunnistetut yhteistyötoimijaryhmät	Vastauksia
Pelastuslaitoksen sopimussuhteiset ja vapaaehtoiset toimijat	34
Lakisääteinen velvoite järjestää sosiaalipäivystys	10
Kirkko	8
Kriisiryhmät	5
Viranomaisyhteistyö	4
Muut	4

Taulukko 1 Pelastuslaitosten kanssa sopimussuhteessa ja vapaaehtoisuuteen perustuvat toimijat ovat selkeästi suurin tunnettu yhteistyötaho kriisiavussa.

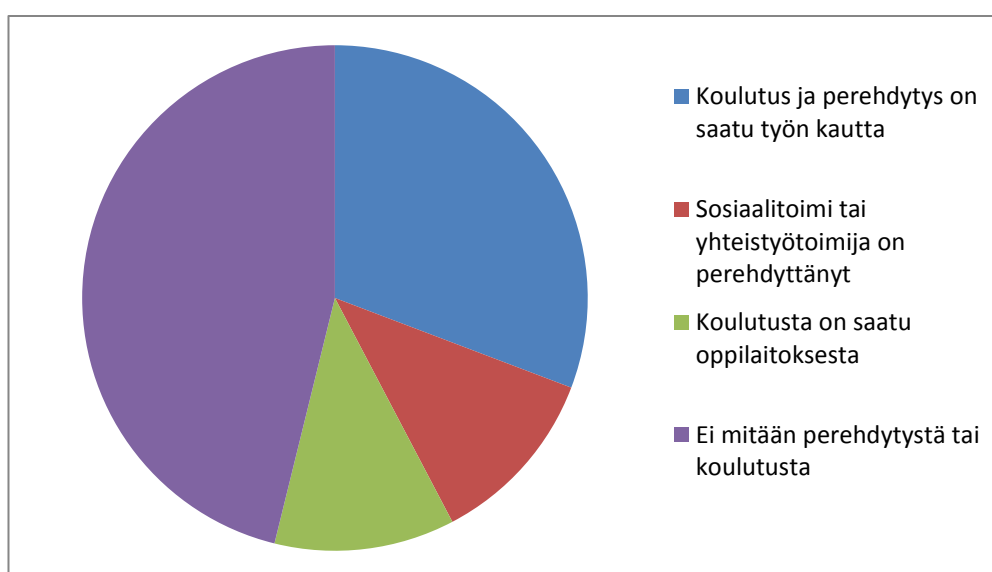
Eri yhteistyötoimijoita tunnistettiin yhteensä 22 kappaletta. Tyypillisin vastaus yhteistyökumppaniksi on SPR 17 vastausta ja Vapepa 12 vastausta. Nämä kaksi toimijaa muodostavat neljänneksen kaikista vastauksista, joten niiden tunnettavuus yhteistyökumppanina on merkittävä. Vastaaajista kahdeksan tunnisti sosiaalipäivystyksen ja eri toimijoista muodostetun kriisiryhmän neljä. Kirkon eri toimintamuotojen kriisiavun tunnisti kahdeksan vastaajaa.

Kuva 8 Haastattelussa esille nousseet auttajatahot ensihuoltoa vaativissa tilanteissa.

4.3 Saatu ja hankittu koulutus yhteistyöhön sosiaalitoimen kanssa

Selvitystyössä tuli esille, että Pelastusopistossa annettavan opetus suunnitelmiin sisältyy varsin vähän sosiaalitoimeen liittyviä aiheita. Eniten opetusta annetaan hätäkeskuspäivystäjäkursseilla ja pelastajakursseilla. Päälystökursseilla opetusta annetaan vapaaehtoisen toimijan esittelyn muodossa, alipäälystökursseilla opetusta ei ole. Mikäli opetusta aihealueeseen ei anneta, on perusta yhteistyölle työssä saadun perehdytyksen ja työssä oppimisen varassa. Vastaavankaltainen tilanne on Poliisiammattikorkeakoulun opetus suunnitelmien osalta. Kentällä poliisin aktiivisuuteen perustuu asiakkaalle annettavan kriisiavun käynnistäminen (Kapiainen 2011.)

Kuva 9 46% vastaajista ei ole saanut koulutusta kriisiapuun liittyen.

Työssä saatu perehdytys on tyypillisimmillään ollut yhteistyötoimijan esittelyluento tai esite-materiaali. Vastaajista kaksi ilmoittaa tavanneensa kriisiauttajia. Selvitystyössä nousi esille uudenmuotoisen palopäälystökurssin mukanaan tuomat haasteet. Palopäälystökurssille on mahdollista hakeutua ilman aiempaa alan koulutustaustaa. Tästä syystä ei riitä, että vain pelastaja- tai hätäkeskuspäivystäjäkursseilla aiheeseen annetaan koulutusta. Päälystökurssin suorittaneet henkilöt ovat saaneet kattavan koulutuksen tuleviin tehtäviin, mutta pelastuslaitoskohtaista kokemusta heillä ei välttämättä ole (Pyyhtiä 2010, 4.) Pelastustoimen johtajan tehtävissä työskentelevien on hallittava viranomaisyhteistyö laajemmissa kokonaisuuksissa kuin miehistötutkimuksen suorittaneilla. Pyyhtiä jatkaa, että palomestari voi toimia vuorollaan alueensa ainoana pelastusalan asiantuntijana, näin erityisesti alueilla, joilla pelastusmuodostelmat koostuvat sopimus- tai vapaaehtoisista henkilöistä (2010, 4).

Tämänhetkistä yhteistyötä on kuvattu seuraavalla tavalla:

- *”Suhteellisen tiivis ja sitä kehitetään ja pidetään yllä sairaankuljetustoimen päällystön ja esimiesten toimesta.”*
- *”Joissain yksittäistapauksissa on oltu läsnä debriefing-tilaisuuksissa.”*
- *”Erittäin vähän”*
- *”Mun kohdalle ei oo osunut kertaakaan. Ihmiset on pärjänneet omillaan?”*
- *” Käynnistetty hanke (=pidetty kokous) yhteisen toimintamallin saamiseksi”*
- *”Hyvin tapauskohtaisesti. Asumisjärjestelyitä, taloudellista ja henkistä apua.”*
- *” Kriisiryhmän defusing-toiminta”*
- *” Naurettavan vähän”*
- *”?”*
- *”Jälkipuintitilaisuuksia (harvoin) asukkaille esim. huoneistopalo tilanteissa joissa on ollut 'tavallisuudesta' poikkeavaa 'dramatiikkaa' = useita altistuneita eri huoneistoissa (loukkuunjääneitä)”*
- *”Ei oikeastaan minkäänlaista, paikallisesti kyllä, mutta ei pelastuslaitoksena.”*
- *” Yhteistyötä on tehty erittäin vähän lähinnä puhelinnumeroiden vaihtoa”.*

4.4 Sosiaalisen verkoston osuus kriisiavussa

Perhe, omaiset, ystävät, työtoverit ja naapurit ovat lähimmät ja luonnollisimmat auttajat ja tukijat apua tarvittaessa. Haastattelun vastanneet arvioivat sosiaalisen verkoston olevan apuna keskimäärin 76% tapauksissa, jossa sosiaalitoimen ensihuoltoa voitaisiin tarvita. Tämä kuvastaa sosiaalisen verkoston erittäin vahvaa roolia olla tukemassa ja auttamassa hädän hetkellä. Murtomaa ym. mukaan onnettomuuksien uhrien sosiaalinen tukiverkosto on heikko silloin kun onnettomuus tapahtuu asutuskeskusten ulkopuolella tai se koskee tilapäisesti yhteen kerääntyneitä, kuten esimerkiksi majoitus- tai kokoontumistiloissa olevia henkilöitä. Tilapäisesti yhteen keräytyneiden päästessä palaamaan onnettomuuden jälkeen omiin yhteisöihinsä, heidän tukemisensa sosiaalisen verkostonsa avulla siellä käynnistyy ja toimii normaalisti (Murtomaa, Narumo, Poijula, Ponteva, Rousu & Saari 1998, 36).

4.5 Ensihuoltotilanteen tunnistaminen

Haastattelussa kysyttiin pelastustoimialueen menettelytavoista käynnistää onnettomuudessa omaisuusvahinkoja kärsineen henkilön konkreettinen ja aineellinen auttaminen. Vastaukset

jaettiin paloiesimiesten ja palomestareiden antamiin vastauksiin. Paloiesimiesten vastauksissa tulee esille, että paloiesimiehille tilanne ei ole tullut esille tai ensihuollon käynnistäminen ei ole osunut heidän hoitamilla tehtävillä kohdalle. Kysyttäessä lukumäärää kuinka usein paloiesimiehet joutuvat olemaan yhteydessä sosiaalitoimeen vuosittain, keskiarvo on noin 3 kertaa. Vastaukset vaihtelevat 0-15 kerran välillä.

Paloiesimiehet ovat kuvanneet ensihuollon käynnistämistä seuraavalla tavalla:

- *”Mielestäni meillä ei ole selkeää ohjetta ko tapauksesta. Mutta käytännössä majojitus ym asiat ovat hoituneet poliisin, sukulaisten ja vakuutusyhtiön kautta.”*
- *”Ei kunnollista pelastuslaitoksen ohjeistusta / koulutusta menettelytavoista. Toimimme 12 kunnan alueella joten myös eri kunnissa erilaisia menettelytapoja.”*
- *”Menettelyä ei ole ohjeistettu. Sossulla toimiva organisaatio joka yhdellä puheella aktivoituu nopeasti 7/24. Usein asianomainen hakeutuu kaverin/omaisen luokse alussa. Harvoin tarvetta akuutissa tilanteessa.”*
- *”Ei ole oikein asiasta kokemusta sillä P3 on hoidellut asian.”*
- *”Alueella ohjeistus on vähäistä. Käytännössä onnettomuuden uhria ohjataan akuuttitapauksissa kriisiapuun joko sosiaalitoimen tai mielenterveysseuran ylläpitämän kriisikeskuksen kautta.”*
- *” Ei ole tietääkseni ohjetta. Annetaan paljon empatiaa, se tulee luonnostaan.”*
- *”Yhteys sosiaalipäivystäjään, joka käynnistää toimet.”*

Palomestarin (P3) tehtävissä toimivilla on tarkempi tietoisuus ensihoidon käynnistämismalleista. Palomestarit kertovat olevansa yhteydessä vuosittain noin 3,5 kertaa sosiaalitehtävien yhteydessä yhteistyökumppaneihin. Vastaukset jakautuvat 0-9 kerran välille. Palomestarit kuvasivat ensihuollon käynnistämistä seuraavasti:

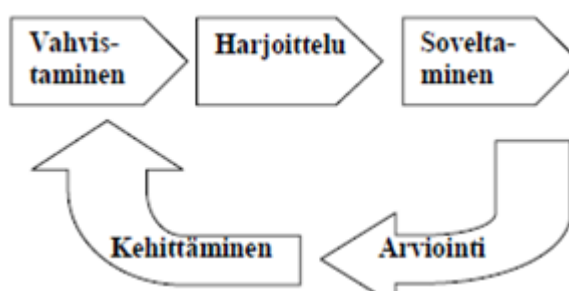
- *”Ensitalanteessa yhteys sosiaalitoimeen. Henkilön oma sosiaaliverkosto. Tietysti välttämätön apu jo tilannepaikalla, ensihoito, lämpimään, rakennuksen vahinkojen pienentäminen (JVT) - ei ole ohjeistettu, ei ole ainakaan minulla tiedossa.”*
- *”Kohteeseen jätetään sos.päivystyksen yhteystiedot (kortti), henkilöt alle 15 v otetaan yhteyttä suoraan sosiaalipäivystykseen”*
- *” Kaupunki ostaa Vapepalta päivystysnumeropalvelua. Palomestarin tarvitsee vain soittaa tuohon numeroon, josta Vapepan päivystäjä hankkii sosiaalitoimen kanssa sovitun marssijärjestyksen mukaisesti apuja.”*
- *”Otetaan yhteys sosiaalipäivystykseen. He tulevat kohteeseen ja hoitavat omaaloitteisesti ja hyvin kaiken jatkossa tarvittavan avun junailun.”*
- *” Lääkintäesimies ottaa yhteyttä, P3:n käskystä, sosiaalipuolen päivystäjään (ei ympärivuorokautista päivystystä).”*

- ”Vaikka tilanteita on tullut, jossa konkreettista apua on tarvittu, on tilanteessa joku muu kuin pelastustoimi asian hoitanut. Kun asiaa on tilanteen jälkeen huomannut ajatella on se jo hoidettu omalle kohdalle.”
- ”Menettelytapoja ei ole ohjeistettu. Jää usein poliisin tehtäväksi.”
- ”Ei ole ohjeistettua menettelytapaa. Pelastuslaitos huolehtii pitkään avun tarvitsijoista. Sosiaalitoimesta ei ole ollut paljoakaan apua muuten kuin virka-aikana.”
- ”Alueellamme ei ole ohjeistettu ko. tapausta.”

5 Johtopäätökset

Sosiaalipäivystyksen juurruttaminen jokaista kuntaa koskevaksi toimivaksi järjestelmäksi ja äkillisiä kriisitilanteita palvelevaksi kokonaisuudeksi on haastava projekti. Tehdyn haastattelun perusteella voidaan todeta, että viranomaisyhteistyö ei ole vahvalla pohjalla valtakunnallisesti katsottuna. On aika käynnistää toimenpiteet yhteistyön tiivistämiselle ja kehittämislle. Suunnitelmien ja suunnittelutyön yhdistäminen, yhteiset harjoitukset ja toimintamallit tulee sovittaa arkipäivän tehtäviä palveleviksi. Vahvistetusta ja harjoitellusta toimintamallista on hyötyä tilanteen aikaisen johtamisen ja koko toiminnan osalta.

Operaatorutiinien sujuminen ja soveltamiskyky käytännön tilanteissa antaa edellytykset kehittää toimintaa edelleen arvioinnin pohjalta. On pyrittävä hyödyntämään jo nyt havaittuja nykytilanteen vahvuuksia, esimerkiksi vahvaa vapaaehtois- ja asiakkaan sosiaalista verkostoa. Ne toimivat kuin itsestään. Nykytilanteen heikkouksia tarkastelemalla voidaan taas havaita kriittisiä kehityskohtia.

Kuva 10 Vaiheet pelastustoiminnan toimintamallin kehittämisessä on sovellettavissa myös viranomaisyhteistyön kehittämismalliksi (Kaukonen 2005, 46).

Yhteistoimintaa ja sen kehittämistä kaivataan ainakin moniviranomaistehtävissä, jossa ensi-huoltoa tarvitaan. Haastatteluun vastanneista 48% ilmoitti sosiaalitoimen yhteydenoton kuuluvan luontevimmin pelastustoimelle, 32% ensihoidolle ja 20% mielestä se kuuluisi poliisille.

52% prosenttien mielestä siis sosiaalitoimen yhteydenotto kuuluu muulle kuin pelastustoimelle, joka esimerkiksi tulipalo- tai vesivahinkotilanteessa on tyypillisesti yleisjohtajana. Tämänhetkinen tehtäväjako moniviranomaistehtävällä ensihuollon suhteen oli yli puolelle jonkin verran tai täysin epäselviä.

Kuva 11 Yhdeksi kehittämistarpeeksi esiselvityksen pohjalta voidaan nostaa alueellisten toimintamallien hioutumattomuus. Päivittäistehtävään liittyvä ensihuollon käynnistäminen on suurimmalle osalle vastaajista epäselvää.

Kuva 12 80% vastaajista esiauttaminen tulee olla pelastustoimen käynnistämää palvelua.

Vaikka vastaajille on epäselvää kenelle ensihuollon käynnistäminen kuuluu, on heistä suurin osa sitä mieltä, että ensihuollon käynnistäminen kuuluu pelastustoimen antamaan palveluun. Asiakkaasta huolehtiminen nousee selkeästi esille ja vaikkei toimintamallit olekaan selkeitä, koetaan ensihuolto kuuluvan auttamisen kokonaisuuteen ja apua annetaan tiedossa olevien käytäntöjen mukaisesti.

5.1 Luotettavuus

Otoksen ulottaminen kaikkiin aluepelastuslaitoksiin sekä kunkin aluepelastuslaitoksen osalta kahdelle henkilölle tuo tehdyn tutkimuksen saaduille tuloksille reabiliteetin, eli toistettavuuden. Toteutettaessa sama tutkimus samalla otoksella, mutta eri vastaajilla, tuottaisi tutkimus todennäköisesti samat lopputulokset (Hirsjärvi 2008, 226).

Tutkimus kohdistettiin tällä hetkellä pelastustoimen operatiivisissa tehtävissä työskenteleviin henkilöihin. Tutkimuksen tulos on tuore ja kuvaa sosiaalitoimen käytettävyyttä vastaajien näkemysten pohjalta pätevästi (validisti). Tutkimus kuvaa tämänhetkistä tietoutta ja asian tuntemista kattavasti. Tutkimuksen tulokset ovat asiantuntijahaastattelujen kanssa yhdenmukaisia. Tutkijan omat näkemykset on minimoitu asettumalla tiukasti analysoitavan aiheen rajaamana tutkimaan tulosta. Tulokset todistavat tutkimushypoteesin olettamuksia.

Tutkimuksen sisäinen validiteetti saavutetaan haastattelussa kysymyksillä, joissa vastataan vain vaihtoehtoihin. Näin saadaan oikeanlaisia eli laadultaan oikeita vastauksia siitä, mitä kysytään. Ulkoisen validiteetin saavuttamiseksi on etsitty teorioita, jotka tukevat tutkimuksesta esille nousevia yleistyksiä. Validiteettia voidaan myös vahvistaa teoreettisella triangulaatiolla, mikäli haastavia tai rinnakkaisia teorioita löytyy (Saukkonen). Tälle esiselvitykselle ominaista on aihealueen aiempi tutkimattomuus. Rinnastettavien teorioiden, pääsääntöisesti sosiaalipäivystyksiin liittyvien tutkimusten, perusteella voidaan todeta tuloksien olevan samansuuntaisia tehtyjen havaintojen kanssa. Vastakkaisia teorioita tai tutkimustuoloksia ei ole saatavilla. Myös reflektiolla tähdätään sisäiseen validiteettiin. Aineistoanalyysimenetelmän eräänä testausmenetelmänä käytettiin reflektiota. Reflektiolla pyritään tarkkailemaan, ettei aineiston analysointi alkaisi ohjautumaan omien kokemusten suuntaan. Reflektion vahvistuksena käytettiin asiantuntijahaastattelua, jossa pyydettiin kommentoimaan saatuja havaintoja ja tuloksia. Saatujen vastausten perusteella tulokset olivat myöskin asiantuntijoiden odotusarvojen mukaisia.

6 Yhteenveto

Vuosina 2005-2009 syttyi asuinrakennuksissa keskimäärin 1 900 paloa vuodessa. Vuonna 2009 PRONTOon otettiin käyttöön onnettomuustyyppi ”rakennuspalovaara”. Asuinrakennusten palovaaroja oli vuonna 2009 noin 2 130 kpl ja asuinrakennuspaloja noin 1 260 kpl (Ohje pelastuslaitoksen valvontasuunnitelmasta 2011, 35). Vuositasolla ensihuoltoa vaativia pelastustoimen tehtäviä on valtakunnallisella tasolla PRONTOon mukaan noin 20 kappaletta (PRONTO). Vuoden 2001 tilaston mukaan kriisiapua on tarvittu Suomessa 1718 kertaa, joista 4,19% oli tulipaloja ja 18% liikenneonnettomuuksia (Hynninen & Upanne 2006, 28). Tehtävämäärä on sekä pelastuslaitoksille että sosiaalitoimelle varsin pieni.

Stakesin mukaan vuonna 2005 89% kunnista oli organisoinut kriisipalvelut siten, että kunnassa toimii oma tai ostopalveluna hankittu kriisiryhmä. Oli kriisiapua antava taho tai toimija mikä tahansa, siitä vastaa kunnan sosiaalitoimi. Sosiaalitoimen päivystäjällä on viranomaistoimijana mahdollisuus käyttää harkintansa perusteella esimerkiksi rahaa siten, että majoittaminen, ruokaa ja vaatetus on käytettävissä välittömästi. Rahan käyttö voidaan neuvotella sopimusmenettelyllä vaikkapa paikallisten majoitusliikkeiden kanssa siten, että asiakkaalle saadaan välitön apu evakuoinnin jälkeen ja kustannuksista vastaa sosiaalitoimi. Myös Vapepan valmiuspäälliköllä on valtuudet auttamistoimiin kohdistuvaan rahankäyttöön nopeasti tilanteen niin vaatiessa. Tämä on yksi tekijöistä, joka tulee olla pelastustoiminnan johtajalla tiedossa evakuoinnin johtamiseen liittyen. Auttaminen saadaan näin käynnistettyä heti, eikä kustannusten tule olla minkäänlainen hidastava tekijä päätöksiä tehtäessä.

Sisäasiainministeriö ei ole ohjeistanut pelastuslaitoksia sosiaalitoimen palvelujen käytöstä yksityiskohtaisesti. Keskeistä on pelastuslaitosten pelastustoiminnan suunnittelu ja yhteistoiminta kuntien ja muiden pelastustoimintaan osallistuvien kanssa. Väestön evakuointien suunnittelusta ja toimeenpanosta on ohje pelastuslaitoksille (Ohje väestön evakuointien suunnittelusta ja toimeenpanosta 2003). Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2008 antama ohje Sosiaalitoimen valmiussuunnitteluopas kuvaa sosiaalitoimen keskeisimmät tehtävät, kuten majoituksen, ruokahuollon ja vaatetuksen (Kopare 2011.) Ohjeiden käytännön tason toteuttamisessa on parannettavaa, selviää teetetystä haastattelusta.

Viranomaisten tietojenvaihdon tulee olla hallittua, täsmällistä ja luotettavaa. Riittääkö nykyiset käytössä toimintamallit toteuttamaan nämä arkiset ja kohtuulliset vaatimukset? Yhteistoiminnan prosessia, tehtäviä eikä tavoitteita ole määritelty. Onnettomuustilanteiden aikaisen yhteistoiminnan pääkoordinaattorina ovat usein alueelliset hätäkeskukset. Kaakkois-Suomen hätäkeskuksen asiantuntija Seppälä kertoo, että havaitun tarpeen perusteella Kaakkois-Suomen hätäkeskuksen alueella järjestettiin koulutuspäivä, jonka yhteydessä hätäkeskus, poliisi, pelastuslaitos sekä sosiaalitoimen edustajat harjoittelivat case-tyyppisen tilanteen hoitamista (Seppälä 2011.) Hätäkeskus on keskeinen ja kaikkia yhdistävä toimija, mutta pelastustoimen, jonka vastuulla yleisjohto usein moniviranomaistehtävissä on, olisi syytä ottaa vahvempaa roolia yhteistyön ja kehitystyön tien raivaajana. Uudistuvan pelastuslain käyttöönotossa ja perehdytyksessä olisi tilaisuus nostaa yhteistyö esille ja käynnistää kehitystyö.

Viranomaisyhteistyö -hyvät käytännöt -teoksessa hyvän yhteistyökäytäntöjen asiakashyödyn lisäksi muistutetaan, että hyvillä käytännöillä rakennetaan myös kansalaisten luottamusta julkiseen hallintoon ja sen pyrkimykseen toimia yhteiskunnan etua palvellen. Hyvän viranomaisyhteistyön käytäntöjen kriteereiksi on kiteytetty:

- Asiakslähtöisyys

- Yhteiset arvot
- Yhteiset tavoitteet
- Hyvät henkilösuhteet
- Yhteinen koulutus
- Yhteinen suunnittelu
- Yhteinen tilannekuva tai vähintään mahdollisuus tiedon jakamiseen
- Toiminnan laadun tarkkailu
- Yhteistyön säännöllisyys (Viranomaisyhteistyö -hyvät käytännöt 2007, 74).

7 Kehittämissuhteita

Hätäkeskuksen viranomaisille välittämien tehtävien osalta sosiaalitoimen tehtävät ovat vähälukuisin ja yhteistyökumppanina ehkä vierain. Toimintamallit ovat muokkautuneet tekijöidensä mukaiseksi kun jalkautunutta ohjeistusta ei ole kuin muutamassa suurimmassa kaupungissa. Täten ei ole olemassa myöskään toiminnalle asetettuja tavoitteita, johtamista, seurantaa, kehittämistyötä eikä laadullisia määreitä. Sekä sosiaalitoimi että pelastustoimi antavat kuntalaisilleen palveluja, jotka tulevat tarpeellisiksi tyypillisesti odottamatta ja kriisin muodossa. Kuntalaisen näkökulmasta tarve jatkaa elämäänsä ja ”uudelleenrakentaminen” on päällimmäinen seikka arkeen palaamisessa onnettomuuden jälkeen. Tällöin auttavien tahojen antaman palvelun laatua ei tule ehkä tarkasteltua kriittisesti, joten se selittänee miksi yhteistyötä kuvaavaa selvitystyötä ei ole aiemmin tehty. Annettavan palvelun taso voi vaihdella valtakunnallisesti varsin suuresti viranomaisten yhteistoiminnan kirjavuuden ja alueellisten erojen vuoksi. Palvelu määräytyy usein työtehtävässä olevien henkilöiden tietoisuudesta. Voidaankin esittää kysymys, kiinnitetäänkö tällä hetkellä tuotetun ensihuoltopalvelun laatuun riittävästi huomiota? Pyritäänkö annettavaa palvelua kehittämään nopeammaksi, tuottavammaksi, luotettavammaksi, ammatillisemmaksi ja inhimillisemmäksi? Onko tällä hetkellä tarjottava palvelu tarkoituksenmukaista? Olisiko paikallaan yhteistyön tason takaamiseksi määritellä alueellinen tai valtakunnallinen minimitaso, jolla taataan kunnassa olevalle ihmiselle laadukas ensihuolto?

7.1 Toimintaohje

Aluepelastuslaitosten evakuointiohjetta tulee jalkauttaa nykyistä paremmin kentän toimijoille. -Niin pelastuslaitoksissa sisäisesti kuin yhteistyötoimijoillekin. Selvitystyössä teetetyn kyselyn perusteella kolmannes vastaajista, pelastustoiminnan johtajista, ei tunnista lainkaan alueellaan yhteistyötä sosiaalitoimen kanssa. Yhteistyötilanne voi kuitenkin tulla eteen minä työvuorona tahansa. Operatiivisia harjoituksia tulisi järjestää siten, että tilannetta kuvattaisiin akuuttia ensivaihetta pitemmälle, jolloin ensihuolto tulee harjoittelun osaksi. Harjoittelun päähuomio tulee pitää arkielämän tilanteissa, joka valmentaa suuronnettomuuksiin ja

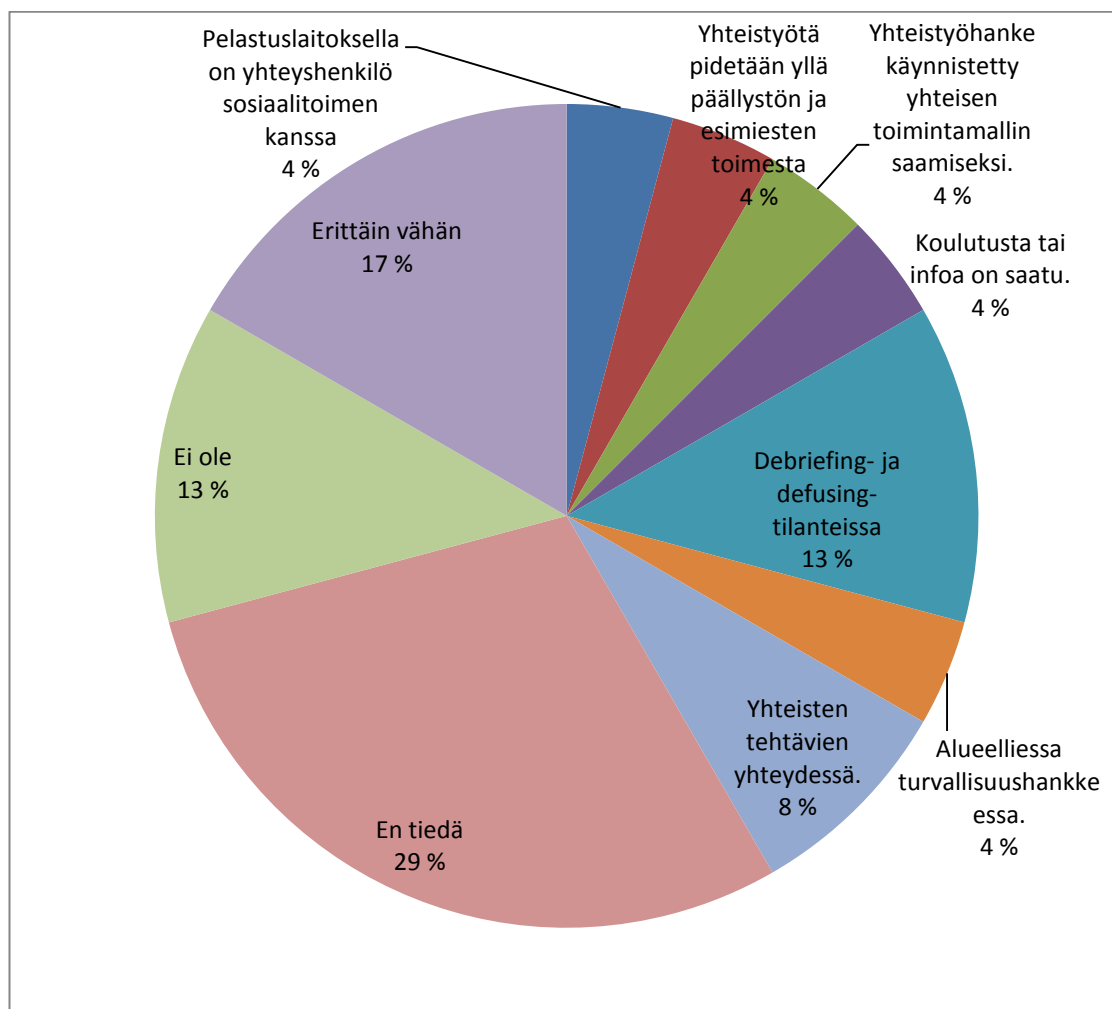
poikkeusolojen laajamittaisiin evakuointitilanteisiin. Evakuointiohjeen ollessa käyttökelpoinen työkalu, helpottuu muistin ja henkilöiden tietouden varassa olevat asiat reagoitetasolta varhaisemmin käynnistettäväksi ja ennakoiviksi toimenpiteiksi. Teoksessa Viranomaisyhteistyö - hyvät käytännöt todetaan artikkelissa ”Yhteyksiä on myöhäistä luoda kun niitä tarvitaan”, että hyvien toimintatapojen dokumentointi auttaa organisaatiota muistamaan suositeltavat toimenpiteet paremmin kuin muistin varassa oleva hiljainen tieto. Laatutietoisuus ja yhteisten mittareiden määrittäminen ovat taitoja, joita tulee vaalia asiakkaalle annettavan palvelun ja oman organisaation toimintamalleja kehitettäessä (Viranomaisyhteistyö - hyvät käytännöt 2007, 72-73.)

Yhteistyötilannetta varten tulee laatia toimintaohje. Yhteistyön käynnistämisen kynnys tulee määritellä ja tunnistaa, tulee osata tarkoituksenmukaiset yhteistyön käynnistämistavat ja tuntea alueelliset käytännöt. Yhteistyö tulee käynnistää riittävän nopeasti ja asiakkaan ehtoilla, sillä Stakesin selvityksen mukaan 95% traumaattisen tapahtuman kokeneista saa traumaperäisiä oireita. Niistä, jotka ovat kokeneet pelkästään psyykkisen trauman, on ainakin 80%:n arvioitu selviytyvän ilman psykiatrista ammattiapua, suuronnettomuudessa pakosta vielä useammankin, koska hoitoresursseja ei mahdollisesti ole riittävästi (Castrén ym. 2006, 131.) Esiselvitystä varten teetetty haastattelu tukee Castrenin ym. väitettä. Haastattelun perusteella ensihuollon piiriin kuuluvista, esimerkiksi evakuoituista henkilöistä, 76% arvioidaan saavan avun sosiaalisen verkostonsa kautta. Tämä tarkoittaa, että tietoa traumaattisen tilanteen kokeneelle henkilölle saatavilla ja heille kuuluvista palveluista ei välttämättä mene - jos muovautuneeseen käytäntöön ei kuulu- sosiaalipäivystäjälle asiasta tiedottaminen. Hankaloituuko myöhemmin haettavan sosiaalitoimen palvelun käynnistäminen ja asiakkaan paranemisprosessi, jos viranomaisten tietojenvaihtoa ei ole määrätietoisesti toteutettu? Ensihuollon ja muun kriisiavun käynnistämisprosessikaavio olisi oiva työkalu onnettomuustilanteen johtajalla ja hyödynnettäväksi esimerkiksi uuden työntekijän perehdyttämisohjelmaan kuuluvana osiona.

7.2 Ammattitutkintojen opetussisältö

Ammattitutkintojen opetussisältöihin tulee sisällyttää nykyistä paremmin sosiaalitoimen opetusta. Haastattelun perusteella selviää, että työelämässä saatu perehdytys ja koulutus ei ole ollut riittävää korvaamaan ammattitutkinnon aikana puuttumaan jäänyttä tietoutta. Ammattitutkintoihin liittyvässä opetuksessa tulisi ottaa nykyistä paremmin huomioon toiminnan käynnistämisen jälkeen alkavat evakuoitujen henkilöiden ensihuollon käynnistämisen ja vakiinnuttamistoiminnot. Tämä koskee erityisesti nykymuotoisia päällystökursseja, sillä kurssin opiskelijoilla ei tarvitse ole aiempaa pelastusalan miehistötutkintoa, joilla käytänteet olisi opetettu tai työelämässä saatu. Osittain sama koskee myös alipäällystökursseiden harkinnanvaraisen menettelyn kautta valittuja opiskelijoita. Esimiestehtävissä työskentelevät alipäällystys-

tökurssin suorittaneet henkilöt törmäävät todennäköisesti varsin harvoin tilanteeseen, jossa he joutuvat tekemään päätöksen ensihuollon käynnistämisestä. Tällöin keskustelu päivystävän palomestarin kanssa on tarpeen, jolloin päätetään ensihuollon käynnistämisestä.

Kuva 13 Vastaajista yli kolmannes ei tiedä yhteistyöstä tai ilmoittaa, ettei yhteistyötä paikallisen sosiaalitoimen kanssa ole. Koulutusta tai yhteistyöhankeita sosiaalitoimen kanssa on noin kymmenyksellä vastaajista.

7.3 Yhteistoimintaharjoitukset

Yhteistyötoimijoilla tulee myös lisätä ja parantaa yhteisiä koulutus- ja harjoitustilaisuuksiaan kattamaan myös ensihuollolliset tilanteet. Tikan ym. mukaan mikäli suuronnettomuuden valmiusharjoitukset keskittyvät vain kriisin puhkeamisvaiheen toimintaan, jolloin poliisin, pelastuksen ja lääkinnän rooli on vahvimmillaan, päättyy harjoitus ennen kuin psykososiaalisen tuen, tapahtumakunnan perusturvan ja SPR:n rooli vasta alkaa (Tikka ym. 2010, 63.) Tikan ym. tekemän tutkimuksen perusteella on tullut ilmi, että SPR:n piiritoimistoissa kyllä ymmärtää erityistilanteen vaatimukset, mutta tapahtumakunnissa heitä ei aina osata pyytää paikal-

le auttamaan. Tämä kertoo kahdesta asiasta. Kaikissa kunnissa ei ole poikkeustilanteiden valmiutta eikä ymmärrystä psykososiaalisen tuen merkityksestä. Toisaalta nousi esille, että SPR verkostoituu ja harjoittelee pääasiallisesti muiden kuin psykososiaalisesta tuesta vastaavien viranomaisten kanssa (Tikka ym. 2010, 64.)

7.4 Ensihuoltotarpeen tunnistaminen

Ensihuoltoa vaativien tilanteiden tunnistamiseen tulee myös kiinnittää huomiota. Hätäkeskuslaitoksen mukaan sosiaaliviranomaisen vastuulle kuuluvien tehtävien kohdalla on tyypillistä, että hätäpuhelussa varsinainen sosiaalisen hädän ongelma ”piiloutuu” jonkun toisen viranomaisen, kuten poliisin tai terveydenhuollon (ensihoidon) sisälle. Tästä syystä hätäilmoituksen sisältöä tulee tarkastella myös sosiaalisen hädän tunnistamistarve huomioiden (Hätäkeskuslaitos 2009, 42). Esiselvitystä varten tehdyssä haastattelussa vastaajat kuvasivat ensihuoltotilannetta tyypillisesti vakavan loukkaantumisen tai kuolemantapauksen yhteyteen liitettäväksi.

Lähteet

Ailio, A., Kilpikivi, P. & Kilpivuori, T. 2009. Suostumuksen ja Valtuutuksen määrittelyt ja käytännöt sosiaali- ja terveystoimessa / kansalaisen sähköisen asioinnin näkökulma. e-Kat-hanke. 04/2009. Viitattu 28.3.2011 .

Castrén, M., Ekman, S., Martikainen M., Sahi, T. & Söder, J. 2006. Suuronnettomuusopas. Toimitettu teos. Kustannus Oy Duodecim : Helsinki.

Dyregrov, A. 1999. Katastrofipsykologian perusteet. Suomentanut Tarja Teva. 3.painos .

Hallituksen esitys Eduskunnalle pelastuslaiksi ja laiksi meripelastuslain 23§ muuttamisesta 2010. Annettu 19.11.2010. HE 257/2010 vp.

Hamunen, M. 29.4.2008. Kriisityö pohjois-karjalassa. Katsaus maakunnallisen kriisityön nykyyhetkeen ja tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Viitattu 29.3.2011.
<http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/402658C4-1EA5-4EE2-A32B-86C212565B59/12048/Kriisity%C3%B6PohjoisKarjalassa.pdf>

Hammarlund, C-O. 2010. Kriisikeskustelu. Kriisituki, jälkipuinti, stressin ja konfliktien käsittely. Suomentanut Riikka Toivanen. 2. päivitetty laitos. Tietosanoma Oy: Helsinki.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Keuruu.

Hynninen, T. & Upanne, M. 2006. Akuutti kriisityö kunnissa. Nykytila ja kehittämishaasteet. Raportteja 2/2006. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Hätäkeskuslaitos. 2009. Sosiaalipalvelu ja sosiaalipäivystys -koulutusmateriaali hätäkeskuspäivystäjän perus- ja jatkokoulutukseen. Hätäkeskuslaitoksen 02/2009 julkaisuja.

Iltalehti. 24.11.2010. Tampereen keskustassa suuri kerrostalopalo. Viitattu 12.4.2011.
<http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/Tampereen%20keskustassa%20suuri%20kerrostalopalo/art-1288351491440.html>.

Jyväskylän yliopisto. Kurssi- ja oppimateriaalipolku Koppa. Empiirinen tutkimus. Viitattu 31.1.2011.
<https://webapps.jyu.fi/koppa/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/empiirinen-tutkimus>

Kaukonen, E. 2005. Pelastustoiminnan johtaminen. Pelastusopisto. Tutkimus ja kehittämisyksikkö. 26.5.2005.

Keijonen, A. 2007. Pelastustoimen eettiset arvot uudistettavana. Luentomateriaali. 10.-11.9.2007. Pelastushallinnon ajankohtaisseminaari. Viitattu 28.03.2011.
[http://www.intermin.fi/pelastus/images/nsf/files/087798BA55325D66C225735A003AE3B3/\\$file/Keijonen.Arivot%20070910.pdf](http://www.intermin.fi/pelastus/images/nsf/files/087798BA55325D66C225735A003AE3B3/$file/Keijonen.Arivot%20070910.pdf)

Laki hätäkeskustoiminnasta 2010. Annettu 20.8.2010. Nro 692/2010.

Murtomaa, M., Narumo, R., Poijula, S., Ponteva, M., Rousu, S. & Saari, S. 1998. Traumaattisten tilanteiden psykososiaalinen tuki ja palvelut. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1998:1. Helsinki : Sosiaali- ja terveysministeriö.

Ohje väestön evakuointien suunnittelusta ja toimeenpanosta. 2003. Sisäasiainministeriö. Pelastusosasto. 14.11.2003.

Ojala, M & Nurmi-Koikkalainen, P. 2009. Palveluluokitus 2008. Terveysalan palvelut. Luokitukset, termistöt ja tilasto-ohjeet. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. 1/2009. Helsinki.

P3-käsikirja. Toimintaohjeet. Helsinki: Suomen pelastusalan keskusjärjestö.

Pelastuslaki 2003. Annettu 13.6.2003. Nro 468/2003.

Pelastuslaki 2011. Annettu 29.4.2011. Nro 379/2011.

Palo- ja pelastussanasto. 2006. Suomen pelastusalan keskusliitto. Palopäällystöliitto. Helsinki: Sanastokeskus TSK.

Pohjola, Anneli. Sosiaalipäivystyksen haasteita. 28.10.2009. Oulu.

Puolustusministeriö. 2006. Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia. Valtioneuvoston periaatepäätös 3.11.2006. Helsinki.

Pyyhtiä, H. 2010. Palomestarin perehdyttäminen. Helsinki : Suomen palopäällystöliitto.

Saukkonen, P. Tutkielmanteon tukisivut. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitos. Viitattu 23.11.2011. <http://www.valt.helsinki.fi/staff/psaukkon/tutkielma/index.html>

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. 2002a. Sosiaali- ja terveydenhuollon käsitteitä tietojärjestelmien suunnittelua varten. Viitattu 28.3.2011. <http://www.stakes.fi/oske/terminologia/sanastot/kasite.htm>

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. 2002b. Sosiaalityön sanasto. Viitattu 28.3.2011. <http://www.stakes.fi/oske/terminologia/sanastot/sostyo.htm>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2001. Sosiaalihuollon asiakkaan asema ja oikeudet. II Sosiaalihuollon asiakaslaki. Oppaita 2001:11.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2005. Kiireellinen sosiaalipalvelu. Sosiaalipäivystyksen järjestäminen. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2005:8. Suomen Kuntaliitto. Helsinki 2005.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2006. Sosiaali- ja terveydenhuollon varautuminen erityistilanteisiin. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2006:5. Helsinki 2006.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2009. Traumaattisten tilanteiden psykososiaalinen tuki ja palvelut. Opas kunnille ja kuntayhtymille. Helsinki.

Tuomi-Nikula, A., Sohlman, B. & Hynninen, T. 2005. Kriisipalvelujen nykytila kunnissa Kaakkois-Aasian luonnonkatastrofin jälkeen. Aiheita 14/2005. Viitattu 10.4.2011. http://groups.stakes.fi/NR/rdonlyres/0BF6EC39-A8E9.../Aiheita14_2005.pdf

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus. 2005. Kirkon valmiussuunnittelun yleiset periaatteet.

Suomen punainen risti. 2011. Henkisen tuen ohjelma. Viitattu 10.4.2011. http://www.redcross.fi/apuajatukea/henkinentuki/henkisentuonohjelma/fi_FI/SPRnhenkisen_tuonohjelma/

Tesso. Terveys ja sosiaalipoliittinen aikakauslehti. 2006. Lapsen hätä ohjaa sosiaalipäivystyksen työtä. 1/2006. Viitattu 28.3.2011. <http://dialogi.stakes.fi/FI/dialogin+arkisto/2006/4/sivu/36.htm>

Tikka, M., Hakala, S & Pedak, M. 2010. Kriisi, SPR ja mediayhteiskunta. Suomen punaisen ristin organisoituminen kotimaisissa kriiseissä. Viestinnän tutkimuskeskus CRC. Sosiaalitieteiden laitos. Helsingin yliopisto. Viestinnän tutkimusraportteja 1/2010.

Turva, J. 2007. Tulipalo kerrostalossa. Systole. 6/2007. 24 - 27.

Valli R. 2001. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Aaltola, J. & Valli Raine. (toim.) PS-kustannus: Jyväskylä.

Viranomaisyhteistyö - hyvät käytännöt. 2007. Pelastusopiston julkaisu. D-sarja: muut. 1/2007.

Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta. Annettu 4.9.2003. Nro 787/2003.

Yle. 16.11.2010. Kytevä tulipalo ajoi kerrostalon asukkaat evakkoon Helsingissä. Viitattu 12.4.2011.

http://yle.fi/alueet/helsinki/2010/11/kyteva_palo_ajoi_kerrostalon_asukkaat_evakkoon_helsingissa_2146788.html?origin=rss

Julkaisemattomat lähteet

Kapiainen, J. 2011. Henkilökohtainen tiedonanto. 21.2.2011. Poliisiammattikorkeakoulu.

Kopare, T. 2011. Henkilökohtainen tiedonanto. 2.3.2011. Sisäasiainministeriö.

Ohje pelastuslaitoksen valvontasuunnitelmasta. v.0.99G, 7.2.2011

PRONTO. Pelastustoimen resurssi- ja onnettomuustilasto.

Seppälä, J. 2011. Henkilökohtainen tiedonanto. 10.5.2011. Kaakkois-Suomen hätäkeskus. Hätäkeskuslaitos.

Turva, J. 2011. Puhelinhaastattelu 22.2.2011. Länsi-Uudenmaan pelastuslaitos.

Varsinais-Suomen pelastuslaitos. 2011. Evakuointisuunnitelma.

Kuvat

Kuva 1 Selvitystyössä on käytetty menetelmäpolkua Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan menetelmäpolun mukaan.	8
Kuva 2 Pelastustoiminnan ja sosiaalisen avun rajapinta pelastustehtävällä.	9
Kuva 3 Psykososiaalista työtä tekevät yhteistyössä kunta, seurakunta ja kolmas sektori. Toimivaltainen viranomaisen yhteistyössä on kunnan sosiaali- ja terveystoimi (Tikka ym. 2010, 57-58).	12
Kuva 4 Palveluun liittyviä tekijöitä (Ojala ym. 2009, 10).	16
Kuva 5 Esimerkki johtamisjärjestelmästä keskisuuressa onnettomuustilanteessa operatiivisin muodostelmamerkein kuvattuna (Varsinais-Suomen pelastuslaitos 2011).	20
Kuva 6 Moniviranomaistehtävän karavaani-muodostelma, jossa lähekkäin sijoitetut johtoyksiköt ovat helposti havaittavissa ja puheyhteyden päässä toisistaan. Asiantuntijoiden ja yhteyshenkilöiden sijoittuminen muodostelman lähetyville helpottaa heidän saatavuuttaan.	21
Kuva 7 Vastaaajista suurin osa oli suorittanut päällystötutkinnon.	26
Kuva 8 Haastattelussa esille nousseet auttajatahot ensihuoltoa vaativissa tilanteissa.	29
Kuva 9 46% vastaaajista ei ole saanut koulutusta kriisiapuun liittyen.	30
Kuva 10 Vaiheet pelastustoiminnan toimintamallin kehittämisessä on sovellettavissa myös viranomaisyhteistyön kehittämismalliksi (Kaukonen 2005, 46).	33
Kuva 11 Yhdeksi kehittämistarpeeksi esiselvityksen pohjalta voidaan nostaa alueellisten toimintamallien hioutumattomuus. Päivittäistehtävään liittyvä ensihuollon käynnistäminen on suurimmalle osalle vastaaajista epäselvää.	34
Kuva 12 80% vastaaajista esiauttaminen tulee olla pelastustoimen käynnistämää palvelua.	34
Kuva 13 Vastaaajista yli kolmannes ei tiedä yhteistyöstä tai ilmoittaa, ettei yhteistyötä paikallisen sosiaalitoimen kanssa ole. Koulutusta tai yhteistyöhankkeita sosiaalitoimen kanssa on noin kymmenyksellä vastaaajista.	39

Taulukot

Taulukko 1 Pelastuslaitosten kanssa sopimussuhteessa ja vapaaehtoisuuteen perustuvat toimijat ovat selkeästi suurin tunnettu yhteistyötaho kriisiavussa.	29
---	----

Liitteet

Liite 1 Varsinais-Suomen pelastuslaitos, evakuointitietojen keräyslomake	48
Liite 2 Haastattelukysymykset	50
Liite 3 Haastattelun analyysiteemat	53
Liite 4 Määritelmät	54

Kunnanjohtaja			
---------------	--	--	--

Evakuoidun väestön majoituksesta vastaava

varahenkilö			

Evakuoitavien majoittaminen normaalioloissa

Paikka	Osoite	Puhelin	Sijoitettava määrä

Evakuoidun väestön sosiaalipalveluista vastaava

varahenkilö			

Evakuoidun väestön terveystalvikuista vastaava

varahenkilö			

Evakuoidun väestön muusta perushuollosta vastaava

varahenkilö			

Evakuointitilanteessa tarvittava muu kunnan vastuukenkilöstö

Kuljetukset normaalioloissa / paikalliset liikennöitsijät

Poliisi

--	--	--	--

Seurakunta

--	--	--	--

SPR + Vapepa

--	--	--	--

Pelastuslaitos

VPK

Kunnan johtokeskus

osoite	puhelin

Pelastuslaitoksen piirin johtokeskus

osoite	puhelin

Evakuoitavien sijoittaminen poikkeusoloissa

Vastaanottokapasiteetin perusteena on 25 % kunnan vakinaisesta asukasmäärästä. Kunnan asukasmäärä on.

Mikäli kunta joudutaan evakuoimaan, **vastaanottoaikat** toimivat tällöin **kokoontumiskeskuksina**, joihin kokoontuvat ne ihmiset, jotka eivät ole omatoimisesti siirtyneet alueelta pois. Mikäli koko kunta joudutaan evakuoimaan, niin evakuoitavien maksimimäärä on oletuslängtkohtaisesti 50 % kunnan asukasmäärästä.

Paikka	Osoite	Vastaanotettavia	
		Evakuoitavia	

1. Kerro pelastustoimialueesi menettelytavoista käynnistää onnettomuudessa omaisuusvahinkoja kärsineen henkilön konkreettinen ja aineellinen auttaminen. Tällainen tyypillinen tilanne on esimerkiksi tulipalo.

-Jos alueellanne ei ole ohjeistettu menettelytavoista, kerro se tässä.

2. Kerro kunkin toimijan tehtäväjaosta sosiaaliavun käynnistämistilanteessa moniviranomaistilanteessa (oletuksena, että kukin alla olevista toimijoista ovat samalla tehtävällä)

P3 / P4 (Pelastustoiminnan johtaja)

L4 / L3 / sairaankuljetus

K1 / tilannejohtaja / paikalla oleva partio

2 a) Kenelle sosiaalipäivystyksen hälyttäminen moniviranomaistehtävällä mielestäsi luontevimmin kuuluu? Vastaa oman mielipiteesi pohjalta, mielipiteen ei tarvitse olla edustamasi organisaation ohjeistuksen mukainen.

- Pelastustoiminnan johtajalle
- Sosiaali- ja terveystoimen edustajalle (sairaan kuljetukselle)
- Poliisille

2 b) Kuinka selkeä eri toimijoiden rooli- ja tehtäväjako mielestäsi sosiaalitoimen avun käynnistämisessä on? Toimijoilla tarkoitan tässä pelastustoimenjohtajaa, poliisia, sairaankuljetusta.

- Roolit ja tehtävät ovat täysin selvät
- Roolit ja tehtävät ovat melko selkeät
- Roolit ja tehtävät ovat jonkin verran epäselviä
- Roolit ja tehtävät ovat täysin epäselviä

3 . Luettele alueesi ensihuoltoa antavat tahot ja sosiaalitoimen yhteistyötahot. Esim. SPR, VAPEPA, kirkko, kriisiryhmä, Pelastusarmeija, Martat...

4. Mikä tai mitkä asiat käynnistävät kiireellisen sosiaalipäivystyksen avuntarpeen? Missä menee "raja"? (esimerkiksi pienet lapset, onnettomuuden kesto, tuhoutuneen omaisuuden määrä tai laatu jne.)

4 a) Miten helpoksi koet ensihuollon käynnistämisen yhteistyötoimijan kanssa?

- Helppoa
- Melko helppoa
- Melko hankalaa
- Hankalaa

4 b) Miten tärkeäksi koet ensihuollon käynnistämisen osana pelastustoimen antamaa palvelua?

- Tärkeä
- Melko tärkeä
- Vain vähän tärkeä
- Ei lainkaan tärkeä

5. Millaista koulutusta tai perehdytystä olet saanut sosiaaliavun käynnistämiseen?

6. Kaipaisitko itsellesi koulutusta sosiaalitoimen antamasta palvelusta ja annettavan avun käytettävyydestä? Tai oletko kiinnostunut saamaan lisäkoulutusta aiheesta?

- Kyllä
- En

7. Kaipaisitko koulutusta sosiaalipäivystyksestä omalle aluepelastuslaitoksellesi tai omalle toimialueellesi?

- Kyllä
- En

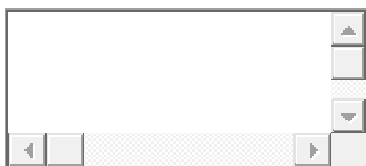
8. Kaipaisitko koulutusta oman aluepelastuslaitoksesi toimintamallien yhdenmukaistamiselle sosiaalipäivystykseen liittyen?

- Kyllä
 En

9. Kaipaisitko koulutusta sosiaalipäivystyksestä alipäälystö- ja päälystökoulutukseen?

- Kyllä
 En

10. Minkälaista yhteistyötä alueenne pelastustoimi on tehnyt sosiaalitoimen, erityisesti päivystävän sosiaalitoimen kanssa jälkiapuun liittyen?

11. Onko yhteistyöstä tehty sopimus, ohje tai muu käytettävissä oleva toimintamalli?

- Kyllä
 Ei

12. Onko sosiaalitoimen kanssa harjoiteltu yhteistoimintaa tai onko toimijoilla säännöllisesti palavereja tai katsauksia toiminnasta?

- Kyllä
 Ei
 En tiedä

13. Arvioi prosenttilukumäärä, kuinka suuren osan avusta tarjoaa naapurit, sukulaiset, ystävät tai muu sosiaalinen verkosto niin suurelta osin, ettei sosiaalipäivystykseen tarvitse olla yhteydessä?

14. Kuinka usein vuosittain olet yhteydessä yhteistyötahoihin onnettomuustilanteissa? Arvio kertojen lukumäärästä riittää.

15. Luettele pelastustoimintaan kuuluneita tilanteita tai tehtäviä, joissa olet hälyttänyt kiireellisen sosiaalitoimen tehtävälle mukaan

16. Kuka toimii aluepelastuslaitoksenne vastuu- tai yhteyshenkilönä sosiaalipäivystykseen? Keneltä voin tarvittaessa kysyä lisätietoja?

Analysoitavat pääteemat
Ohjeen olemassaolo, ohjeen tunnistaminen, sosiaalitoimen vastuhenkilö aluepelastuslaitoksella.
Tehtävien jakautumisen selkeys moniviranomaistilanteessa. Tunnistetaanko pelastustoimen rooli siinä? Kuinka tärkeäksi auttamisen käynnistäminen koetaan pelastustoimen tehtäväkenttään kuuluvana?
Ensihuollon ja yhteistyötahojen tunnistaminen.
Auttamistarpeen tunnistaminen.
Yhteistyö käytännössä. Kokemukset yhteistyöstä.
Saatu ja hankittu koulutus. Ovatko vastaajat havainneet koulutustarvetta omalla toiminta-alueella tai valtakunnallisesti?
Työssä perehtyminen, harjoitukset, yhteistyö.
Sosiaalisen verkoston osuus ensihuollon antajana.
Sosiaalipalvelun avuntarve vuosittain ensihuoltotilanteissa.

aluepelastuslaitos ”alueen pelastustoimen pää- ja sivutoimisten palokuntien muodostama verkosto. Suomi on jaettu 22 pelastustoimen alueeseen ja jokaisessa on oma aluepelastuslaitos” (Palo- ja pelastussanasto 2006, 266).

asiakas ”Säännöksen mukaan asiakkaalla tarkoitetaan sosiaalihuoltoa hakevaa tai sitä käyttävää henkilöä. Sosiaalihuollossa asiakkuus on monitahoinen ja asiakkuuskäsite on nähtävä sisälöltään laajana. Asiakkuus kattaa kaikki ne henkilöt, jotka hakevat tai käyttävät sosiaalihuollon palveluja tai saavat sosiaalihuollon etuuksia. Asiakkaita ovat myös ne henkilöt, jotka saavat palveluja ja etuuksia koskevaa ohjausta tai neuvontaa” (Sosiaalihuollon asiakaslaki Sosiaali- ja terveysministeriö 2001, kohta 1.3.1).

ensihuolto hätämajoitusta, muonitusta, kuljetusta ja henkistä ensiapua (Suomen punainen risti 2011), vaatettamista ja erilaista talkoapua (Castrén 2006, 191-192).

evakuointi ”ihmisten, kotieläinten ja muun omaisuuden siirtäminen pois uhanalaiselta alueelta ja sijoittaminen muualle” (Palo- ja pelastussanasto 2006, 150) ja ”väestön elinedellytysten ja yhteiskunnan tärkeiden toimintojen turvaamista. Suppeimmillaan evakuointi voi koskea esimerkiksi yhden talon asukkaiden ja laajimmillaan useiden kuntien tai vielä laajempien alueiden väestön siirtämistä pois. Ihmisten vapaaehtoista siirtymistä ei lueta evakuointikäsitteen piiriin. Sen sijaan viranomaisten kehotuksesta tapahtuva omatoiminen siirtyminen kuuluu evakuointiin” (Varsinais-Suomen pelastuslaitos 2011, 3).

henkinen huolto, hehu ”tapahtumapaikalla annettavaa sokkivaiheen henkistä auttamista. Se on puhdasta tukea, huolenpitoa ja lähellä olemista. Ketään ei jätetä yksin. Uhreille kerrotaan, mitä on tapahtunut, miten pelastustoimet etenevät ja miten omaisiin saadaan yhteys” (Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus 2005, 21).

hätätilanne ”tilanne, joka vaatii pikaisen avun järjestämistä” (Palo- ja pelastussanasto 2006, 242).

kriisi kohtalokas häiriö, äkillinen muutos tai ratkaiseva käänne (Tikka, Hakala & Pedak 2010, 14).

kriisiryhmä ”on yleensä terveyskeskuksen yhteyteen perustettu moniammatillinen ryhmä, joka koostuu sosiaali- ja terveydenhuollon, muiden hallinnonalojen ja usein myös vapaaehtoisjärjestöjen työntekijöistä. Ryhmä tarjoaa alueen asukkaille psykososiaalista tukea ja palveluja onnettomuuksissa ja muissa traumaattisissa tapahtumissa” (Tuomi-Nikula, Sohlman & Hynninen 2005, 25.)

lääkinnällinen pelastustoiminta ”pelastustoiminta, johon kuuluvat ensihoidon, ensivasteen, ensiavun ja sairaankuljetuksen sekä psykososiaalisen avun järjestäminen” (Palo- ja pelastussanasto 2006, 135).

moniviranomaistehtävä useamman kuin yhden viranomaisen suorittama hälytystehtävä.

onnettomuus ”odottamaton tapahtuma, joka aiheuttaa kuoleman, terveyden heikentymisen, vamman, omaisuus- tai ympäristövahingon tai muunlaisen menetyksen. Palokuntien toimia vaativia onnettomuuksia ovat mm. palot, liikenneonnettomuudet, sortumat, öljyn tai vaarallisen aineiden aiheuttamat onnettomuudet, kaasu- ja nestevuodot ja tulvat. Onnettomuudet jaetaan palokunnan kannalta suuronnettomuuksiin, keskisuuriin ja pie-onnettomuuksiin. Suuronnettomuudella tarkoitetaan laissa onnettomuuksien tutkinnassa (1985/373) onnettomuutta, jota on kuolleiden tai loukkaantuneiden tai ympäristöön tai omaisuuteen kohdistuneiden vahinkojen määrän tai onnettomuuden laadun perusteella pidettävä erityisen vakavana” (Palo- ja pelastussanasto 2006, 266.)

palvelu ”organisoidun toiminnan tuloksena syntyvä aineeton hyödyke tarpeiden tyydyttämiseksi. Sosiaali- ja terveydenhuollossa palvelua on muun muassa asiakkaan tarpeen arviointi, asiakkaalle annettava neuvonta, ohjaus, tuki, tutkimus, hoito tai avustus” (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2002a, 1.)

paloalipäällystö ”palokunnan työnjohtotason henkilöstö” (Palo- ja pelastussanasto 2006, 272).

paloesimies ks. paloalipäällystö

palomestari P3 / P4 ks. palopäällystö

palopäällystö ”pelastustoimen johtamisesta, suunnittelusta ja kehittämisestä vastaava henkilöstö” (Palo- ja pelastussanasto 2006, 270).

pelastustoiminnan johtaja ”yhden tai useamman pelastusmuodostelman tilanteenaikainen johtaja” (Palo- ja pelastussanasto 2006, 274) on siltä alueelta, jossa onnettomuus- tai vaaratilanne on saanut alkunsa, jollei toisin ole sovittu. Pelastustoimintaa johtaa pelastusviranomainen tai muu (pelastuslain 5§) palokuntaan kuuluva henkilö siihen saakka, kun pelastusviranomainen ottaa toiminnan johtaakseen (Pelastuslaki 468/2003 44§). Pelastusjoukkueen johtajasta käytetään operatiivista tunnusta P3 tai P4.

pelastustoiminta ”toiminta, joka tapahtuu onnettomuuden satuttua ja jolla pyritään estämään tilanteen paheneminen ja pitämään vahingot mahdollisimman pieninä” (Palo- ja pelastussanasto 2006, 135.) Pelastuslain mukaan pelastustoiminta on hätäilmoitusten vastaanottamista, pelastusyksiköiden ja muiden ajoneuvojen hälyttämistä, väestön varoittamista, uhkaavan onnettomuuden torjumista, vaarassa olevien ihmisten, ympäristön ja omaisuuden suojaamista ja pelastamista, tulipalojen sammuttamista ja muiden vahinkojen torjumista ja rajoittamista, jälkiraivausta ja -vartiointia sekä näihin liittyvää johtamis-, tiedotus-, huolto-, ja muita tukitoimia (Pelastuslaki 468/2003 43§.)

psykososiaalinen tuki ja palvelu ”suuronnettomuustilanteisiin liittyvä palvelukokonaisuus, joka muodostuu ihmisen auttamiseksi tarkoitetuista psyykkisen, sosiaalisen ja hengellisen tuen palveluista, joiden tavoitteena on ehkäistä ja lieventää traumaattisen tapahtuma psyykkisiä ja sosiaalisia seurauksia (STM selvityksiä 2006:81.) Kirkon henkinen huolto, on osa psykososiaalista tukea, jonka tehtävänä on antaa onnettomuuden uhreille ja omaisille henkistä tukea (STM selvitys 2006:81, 13 ; Ojala ym. 2009, 31). Psykososiaalinen tuki ja palvelut on viranomaisten käyttämä kattotermi sille toiminnalle, jota järjestetään suuronnettomuuksien ja muiden erityistilanteiden yhteydessä ihmisille, joita kriisi koskettaa (Tikka ym. 2010, 56 Hynninen & Upanne 2006 mukaan).

sosiaalihuolto ”Asiakaslain määrittelyn mukaan sosiaalihuollolla tarkoitetaan sosiaalihuoltolain 17 §:ssä mainittuja sosiaalipalveluja, tukitoimia, toimeentulotukea, elatustukea sekä näihin edellä mainittuihin palveluihin ja etuuksiin liittyviä toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön tai perheen sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2001, kohta 1.3.2.)

sosiaalipäivystys vastaa kiireelliseen avuntarpeeseen kaikkina vuorokauden aikoina ja viikonpäivinä. Kiireellisen avun tarpeessa voi olla hoivaa vaille jäänyt lapsi, nuori, perhe tai yksinasuva (Hätäkeskuslaitos 2009, 33). Sosiaalipäivystyksellä tarkoitetaan välttämättömien ja kiireellisten sosiaalipalvelujen järjestämistä toimintayksikön tavanomaisen aukioloajan jälkeen siten, että pystytään eri vuorokauden aikoina vastaamaan välittömiin avun tarpeisiin erilaisissa hätä- ja kriisitilanteissa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005, 25.)

suuronnettomuus ks onnettomuus

varautuminen ”toiminta, jolla pyritään valmistautumaan sekä normaali- että poikkeusolojen aikaisiin hätätilanteisiin ja niiden aiheuttamiin seuraamuksiin” (Palo- ja pelastussanasto 2006, 21).

viranomaisyhteistyö ”tiettyjen toimijoiden yhteistyötä, joka on sidonnainen toimintaympäristöönsä” (Viranomaisyhteistyö -hyvät käytännöt 2007, 7).